

ПОЛКОВНИК БОРИС ДРАНГОВ

ПОМНИ ВОЙНАТА!

СЪВЕТИ ЗА СТРОЕВИ ОФИЦЕРИ

**„БЪДИ ВЪЗТОРЖЕН ИДЕАЛИСТ:
СМЕЛ ДО БЕЗУМСТВО, ВЛЮБЕН
В БЪЛГАРИЯ ДО ФАНАТИЗЪМ,
ЧЕСТЕН ДО САМОПОЖЕРТВУВАНЕ”**

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Естеството на войната	2 стр.
II. Свойства на тълпата.....	15 стр.
III. Подготовка на войската.....	17 стр.
IV. Основи на тактиката.....	30 стр.
V. Как да се учи тактика.....	41 стр.
VI. Стара дума място хваща .Черти на българина, Избрани мисли.....	42 стр.

Предговор

Възпитавайки и обучавайки офицерите, усърдно залагахме : да изтъкнем сърцето на нещата ; да вкореним главните основи на работата; да възбудим охота към възвишената дейност на възпитателя, учителя, водача.

Изходни точки на всички беседи, поуки, бележки : забрави себе си; пристрасти се към идеал; вгледай се в делата си; веднага сам ги поправяй: строго над себе заповядвай ; усърдно изучавай сърцеведение; разбери великото значение на победата на духовната мощ ; движението ; силата на навика върху човека .

В работата влагай здрав смисъл и особено сърце ; пази, почитай и здраво дръж воина в ръце ; отхранвай честни, самодейни, безгранично смели и упорити мъже; решавай бързо, безвратно; действуй самоотвержено и упорито.

Развивайки ТЕЗИ основи, съставихме „Помни войната“, сборник от светли и дълбоки истини, заети от българските сърцеводци и възпитатели, изтъкнати кратко и често подкрепени с мъдри народни думи и поговорки.

Убеден, че да се повтарят тези ИСТИНИ често, да се обсебят твърдо и да се прилагат честно ще бъде много полезно. „Помни войната!“ посвещавам на всички родолюбиви труженици, за които дълг и чест стоят по-високо от живота и радостите му, а „все по-нагоре“, „все по-напред“ е насъщна потреба на огнените им сърца, на благородната и самоотвержената им душа.

18. IV. 1916. Скопие.

Б. Дрангов

I. Естество на войната

1. Войната е неизбежна. Докато един не тегли, други не добрува. За да може един да крепне, потребно е други да слабее. Сгази за да не бъдеш сгазен - върховен закон на земята.

Помни войната! Значи: помни, че си обречена кървава жертва за благо на родината.

Помни и се ръководи от тази основа: отречи се от себе си. Помни и учи тая добродетел: самоотверженост!

Само тази основа е възвишена. Само тая добродетел е всесилна. Всичко друго е лицемерно, безнравствено, недостойно, пагубно.

Помни войната, значи бъди силен, много силен, по-силен отколкото трябва. Прави са силните. Живеят достойните. Господствуват победителите.

Помни войната, честно работи, усърдно готви се, непрестанно възвишавай сърцето, изострай ума, закалявай тялото, за да посрещнеш със спокойна съвест ония страшни изпитания, за която си предназначен.

Помни войната, облегат на бляскаво заточен меч, будно следи: Дните са лукави. Времето не чака човека, човек чака времето. — Който слуша, спасена му душа.

2. Войната е безгранично насилство. Война — смърт : убивай колкото можеш повече. Убивай, не щади; умри, но победи!

Тя иска краен напън на духовни и телесни сили, проява на всички свойства човешки, от най-възвишените, до най-низки, защото основната цел е на всяка цена да победим, а не да победим по определен начин.

Дето сила владее, там се закон люлее. Да бъдем честни, ако ни понася и измамници, ако не ни понася. Да бъдем честни:

“Низост! Голяма работа! Да не бих се замислил да прибегна до нея, ако би била полезна”. „Ако бихме вършили за себе си онова що правихме за родната земя, бихме били големи негодници”.

Тя е работа важна и опасна- най-пагубни грешки са ония, що произтичат от добродушност. Дотогава, докато не повалим врага, сами сме в опасност, че той ще ни повали.

Не бъди милостив, за да бъдеш жив. — Затова е крив, защото е жив. — С вълците вълк бъди. Кой става овца, изяжда го вълка. — Който падне е всякога виновен!

Войната е толкова по-лека, колкото е по-къса, сиреч по-крвожадна, по-безпощадна.

Подчини се, наведи врат: ще те изтребим до крак!

Царю и роду служи и за себе си не мисли ! Работейки не за себе, а за народа, нямаш право, чрез проява на лична добродетел, да облекчаваш участта на врага и да усилваш теглилата на своята войска. Колкото за врага е по-зъл, толкова за нас е по-добър!

3. Войната е област на непрекъснати, неминуеми, грозни опасности: човек излага и жертвува живота си. Тоя подвиг е най-труден, най-висок, най-свят.

Главното сечиво на войната е човека с добродетели, слабости, страсти. Военното изкуство ни учи, как да побеждаваме човечи : най-силните началници са човеководци.

Човек не иска да мре. Той се ужасява от смъртта. Той се изхитрява да убива, избягвайки да бъде сам убит. Той отива на бой не за борба, а за победа. Той се бие до тогава, докато вярва, че ще победи- Много малко са ония, що са готови да се бият за дело, изгубено безвъзвратно.

Вековете не измениха човешкото сърце — изходна точка за всички военни работи; за да знаеш тях изучи него. Побеждава врага не оръжието и даже не ръката, що го държи, а сърцето, що тупа в юначни гърди. Господството на човека възраства: по-съвършените сечива искат и по-съвършени човечи.

На бойното поле човек се показва такъв, какъвто може да бъде. Бойните дни са дни на истината. В бой човек има само един истински враг—страха. Не числото на убитите, а ужасът, що овладва останалите живи, води към загуба на битките.

Работата е не толкова да изтребим неприятелските войници, колкото да унищожим тяхното мъжество. Изплашеният е полуразбит.

Страх възниква, когато човек мисли или очаква някакво зло. Колкото неизвестността е по-голяма, толкова страхът е по-силен.

Причинява страх: внезапна, неминуема опасност, която човек узнава по необясним силен шум; неочаквана вест за опасност, която го заплашва.

Предразполагат към страх : непрогледният мрак, черните предмети, странните на вид лица и особено тъмните места; усамотеността; зловещата тишина, прекомерната умора; дългия глад; телесната слабост.

Страхът скована ум и воля, преувеличава и даже създава опасност там, дето я няма.

А въображаемата опасност действува също тъй, както истинската:

От страх и умния изгубва ума си.—На страха очите са четири. — От страх, та не паднах. — Страх лозе пази.— Кой види вълка и вика и не, кой го не види, гърлото си дере.

Да усещаш страх, не е срамно, защото е естествено: срамно е да не го надделееш.

Страхливец е, който показва страх; юнак е, който го надвива!

„Скелето! ти трепериш, но аз ще те закарам на още по-опасно място!”

Мнозинството трепери, защото не може да се унищожи плътта. И тоя трепет слагай в основа, на всяко устройство, дисциплина, тактика — във всичко що има за цел да отслаби това чувство, да го залъже, да го отклони от себе и да го усилу у неприятеля. Човек е крайно променлив: грижете за челядта, състоянието на здравето, силния студ и пек, умората, глада, жаждата непреодолимо влияят върху настроението, с което влиза в бой : днес юнак, утре се колебай. И никой не може да твърди, че е юначен, а може да каже само, че е бил юначен. Скромността е първа добродетел на война.

Кой се хвали, той не пали; Сама хвала — добра хула.

С всички сили залягай да овладееш себе си в първите мигове на боя.

Съзнанието, че стотина войнишки очи следят първите ни стъпки, ще ни поддържа силно.

Издържим ли първата проба, сетне е все по-леко и по-леко.

Честолюбие то поддържа простите смъртни в опасност. „Не от смърт, а от позор се боят”. “За срам глава гине”.

Само човек, който се почита, може да бъде действително юначен. „Без честолюбие, послушание, благонравие няма надежен войник”.

В опасност човек добре изпълнява само крайно прости работи, които умее да върши по навик сиреч без да мисли, безочетно. Всичко сложно е неуместно и опасно.

Под огъня закритията, даже като са негодни и лежат на страни от посоката, непреодолимо привличат хората.

Залегналата зад прикритие част никога не се повдига без външна подбуда на началниците си. Понякога трябва не само личен примр, но и сурова разправа.

Мнозинството е равнодушно. То не действува по своя вътршна потреба, а се нуждае от външна подбуда. Който не забравя това той ще воюва най-добре, когато е необходимо, ще прибегне към верни средства.

Но не забравяйки да въздействаш върху лошите страни на човека, основи успеха на добрите. Побеждават не ония, що трбва да подкарваш, а ония що е необходимо да удържаш. Не всекиму на сърцето по един лев лежи: властелин е, който умее да го събуди.

Войник, който, наблюдаван, държи се добре, няма да изпълни дълга си, ако бъде изгубен из вид. Офицер, който чувствува око то на началника върху себе, върши чудеса. Групата от хора има притегателна сила: човек не обича да се бие сам; иска да има зрители на подвига му :

Един юнак не е юнак. — Без дружина няма юначина. — Пред очите на света красна е и смърта.

Силата на самосъхраната е, безспорно, най-мощна и най-постоянно действа във всяко живо същество: ако не беше тя, живот нямаше да има. Но жизнените условия са тъй сложени от векове, че за да запазим живота си, сиреч за да удовлетворим

самосъхраната, необходима е самоотверженост. Само оня е достоен да живее, който всякога е готов да умре.

За да запази себе си, народът отделя своите честни и здрави синове в особено воинско братство, от което иска самоотверженост до смърт, сиреч безгранична.

Самоотвержеността на единиците е необходима за запазване на народите.

Отечество се създава само чрез себеотричане. Спасението на личността е в спасението на обществото. Ако умре целия свят, ти за какво си?

Военното дело се издига изцяло на самоотверженост, себезабрава. Който не може да отмести своята личност в името на делото, той никога няма да бъде честен войник, достоен и полезен офицер.

Единствена и всемощна добродетел е самоотвержеността, сиреч способността спокойно да умираме ; търпеливо да страдаме; никога и от нищо да не се отчайваме; истината открито да изповядваме; грешките си първи да признаваме; смело сами да се решаваме ; отговорност за подчинените и за себе радостно да поемаме; личността си в службата да не месиме; без гордост да началствуваме; без раболепство да се подчиняваме; всякога усърдно да работим ; всички закони честно и безукорно да изпълняваме; каквито сме такива да се показваме; за всичко способни да не се смятаме; ако е полезно за делото и младшия да слушаме.

Самоотверженост всякога и във всичко! Нищо за себе, всичко в име на дълга. Личното аз е най-омразно. Аз е нищожно; ние — всемощно.

„Искам безмълвно да вървите напред, а не да ламтите за лични облаги". — Човешкото самопоклонство е едничка причина за обща гибел. — Най -зъл враг на офицерското достойнство е себелюбието.

Безвъзвратно обрекъл се на смърт, самоотверженият е спокоен, упорен, страшен: пречки няма, за който е готов да плати с кожата си.

Побеждава само оня, който не се бои да погине: да свикнем с мисълта да мрем с чест е основа на велики подвизи. Без тая решимост и най-бляскавите способности на разума са безполезни. Да умреш добре е първото и най-полезното между човешките изкуства. Велико е това дело и дълго трябва да се учиш на него: равнодушно да оставиш той свят, когато настъпи неминуемия час на смъртта.

Учи се на това, що е еднакво годно против всяко оръжие, против всеки враг- да презираш смъртта. Повече от всичко е необходимо да се подготвяш за смъртта, защото подготовката за всичко друго може да излезе излишна. Неизбежно ще настъпи ден, в който ще трябва да употребиш на дело подготовката си за смъртта-

За смъртта цяр няма. Две смърти няма, без една не бива.

Мотика и лопата, най-последна заплата.

Възможно по често спомняй си, че си назначен да убиваш и да гинеш и че никой даже за миг не знае, къде го дебне смъртта; значи няма защо да се замисляш над това.

Престанеш ли да се страхуваш от смърта, леко ще понесеш и всичко останало.

И така, изтръгни от себе си желанието да живееш. Животът не се мери по дължина, а по съдържание. Благо е не самия живот, а честния живот. Често даже всичкото благо е в това—да не живеш дълго.

По добре честна смърт, отколкото безчестен живот. По добре гроб отколкото роб.

Самоотвержеността е разна действаща на целия строй на живота и занятията. За да я развиеш и укрепиш :

Обичай делото, обичай войника, не злоствуйвай, бъди добър пастир, а не наемник и ще бъде добре. Който много обича, той ще съумее и много да направи. Обичаш ли, искаш; искаш ли можеш!

Обичта е всесилна. Обичта е заразителна. Искаш ли войниците да те обичат, сам обикни ги искрено, чистосърдечно, самоотвержено. Искаш ли да завладееш чуждите сърца, дай своето. Сърце подир сърце върви.

Всеки началник, който не умее да внуши почит към себе и да придобие любовта на подчинените си, не може да се надява на успех. Любовта е основа на послушността. Безуморната грижа за воина, любовта към него, показана с дела, е най-добрия залог за победа. Войник, който знае, че го пазим, сам не се пази, той знае, че е скъп и неговата самоотверженост в боя става безгранична.

Залагай на храната! Създавай чудовища чрез корема! Здравата телесна сила е само по себе извор на безстрашие и смелост: в здраво тяло — здрав дух. Войниците да бъдат сити при всички условия; да не мине ден без да получат топла храна. Юначни и разпоредителни началници нахранват ги даже след най-жестокия бой.

Яж и спи навреме. На война спи и яж всеки път, когато ти се предостави случай за това. От умението навреме да нахраниш частта често зависи изхода на боя. Ако войника е сит, всичката работа е добра.

От глад по лоша болест няма: Страшно без брашно. — Гладен не отбира, а както намира. — Гладен човек лошо гледа. — Гладен и патрика хляб си открива.

Глад глава затрива. — Глад от баяне не взима. — Глад с думи не се пълни.

Моите момчета нямат хлябета; няма хлябета, няма момчета; няма момчета, няма победа!

Колкото и да се грижиш за ранените, все ще бъде малко. Дай им бърза помощ, насърчи ги, скоро назад препрати ги.

Залагай за болните; често ги посещавай и ги насърчавай. Нищо тъй не възстановява силите на болния, както участието на любими началници.

Всичко върши навреме, основателно и без да бързаш. Не прибързвай никъде и не закъснявай никога. Точно до минута пресмятай времето. Искай от войника усилия, даже и тежки, но само в името на делото, а не за лични прищевки.

Навикни да опазваш силите на войника при всички обстоятелства, за да ги използваш за най-големия напън. Безполезният разход на сили подравя вярата в началника.

Всяка излишна стъпка е престъпление спрямо успеха!

Сближи се с войника. Бъди му верен другар. Дели с него радост, скръб и тегла. Без друго беседвай често с него. Не пропускай случайните срещи без да го попиташ за нещо или без да му кажеш 2 - 3 слова. Чрез това присъединяваш го към великото войнско братство, навикваш го да говори спокойно и да се държи вежливо; изучаваш го основателно и обсебваш оная къса, мъжествена, ясна и проста реч, която е тъй необходима в бой и на маневри. С умен да седиш, умен да станеш.

Колкото по-близо се държиш, толкова по-дълбока привързаност ще придобиеш; толкова по-голяма и по-неотразима власт ще имаш над сърцата в минути на опасност.

Във всички бойни войски, във всички времена любовта, доверието, взаимната преданост на началници към войници и на войници към началници твориха безсмъртни дела. Имай мъжеството, бидейки началник на служба, да бъдеш другар във от служба.

Да се сближиш с войника, не значи да го галиш. Той цени и почита силата толкова, колкото презира безхарактерността и каприза.

Популяричането е недостойно; излишната суровост отдалечава; излишната достъпност се обръща в амикошонство, от което и до престъплението не е далеко.

Началник, който не държи войниците си в ръце и не ги движи като един човек, не е достоен за положението си.

Давай личен пример с толкова по-голяма твърдост, колкото положението е по-тежко. Работят у оногова, който сам не избягва работата. Вие знаете добре- кога генералът води, кой не иска да умре?

Никога, колкото тежко и да бъде, не забравяй, ако искаш да успееш, с пълно самообладание води частта си в бой, а не я изпращай.

Изисквай от себе си всичко, що дълга ти заповядва да изискваш от подчинените- в поход върви на своето място ; не яж, когато юнаците гладуват: не пий, когато жадуват; не се грей, когато мръзнат.

Дойде ли ред за почивка, изпърво настани ги добре ; достави им достатъчно и добра храна ; набави им за пиене прясна и незаразена вода; намери им суха и сгодна постилка, тогава помисли за себе си.

Сам устройвай се просто; живеи скромно задоволявай се от малко. По всичко живеи живота на войника. Много ще се повдигне родната войска, ако всички се храним от казана. Инак „Ситият гладному вяра не хваща”.

Работи повече от подчинените. Не брой часовете. Идвай на учение по-рано; отивай си по-късно , повече ще видиш, повече ще научиш. Не спи когато подчиненит спят - въпросът засяга твоята чест !

Само служейки ти, ще добиеш пълно, искрено, безотчетно доверие, което ще ги кара да казват: той е тук — това стига.

И тогава за нашия войник няма да има нищо невъзможно.

Войска, в която войника вяра в началника, има такова предимство, което с нищо не може да се навакса. Всяка част от тая войска е семейство, способно да върши чудеса.

Дисциплината е плод на доверието ни към другари и началници.

Повдигай духа непрестанно. Работи така, че да гледа весело, смело, даже дръзко: „Делото си зная и от никого не се боя!”

Следи непрестанно, щото никой, никога, пред никого да не трепва. Уплаши ли се някой не го осмивай, а с знак, поглед, сърдечна реч, личен пример ободри го; стопли сърцето му; възпламени силите му. Вяра в себе си- основа на юначеството.

Възможно по дълбоко внушавай на войника, че той е юнак, какъвто няма друг на света.

Юначеството е най-необходимо качество на воина. То решава боя. Във всичко предимство има по-юначния. Най-юначния в боя е обикновено и най-умния.

В цялата си дейност усърдно отстранявай всичко, що макар и най-малко може да подрови увереността в себе си, спокойствието, решителността.

С явна благосклонност, а не с обидни укори, посочвайки грешките и с показ назидавай, шо и как да се направи. Единствените грешки, що заслужават укор, са бездейността и страха пред отговорността.

Сам не бой се от грешки. Който се бои, никога няма да се научи. В нашето ДЕЛО не може да не се греша. Няма по-лоша грешка от нерешителността. Напред дръзко и упорито — и всекога ще добиеш своето! Да приучиш да не се бои от грешки е толкова важно, щото понякога сам греша, за да те поправи; ако не забележи грешката, сам искрено я посочи.

Преди да тръгнеш на война, прости се с челядта си у дома. Плачът и сълзите на изпращачите подравят духа на войниците. Те неминуемо почват да мислят, че работата е страшна, щом челядта на самите началници тъй горко плачат и тъгуват.

Преди боя направи нравствен преглед на частта си, минавайки пред строя. Кажаи нещо на офицерите, подофицерите, войниците; развесели ги; насърчи ги; подири случай да ги извикаш по име за да им докажеш, че никога не ги забравяш.

В боя няма недостатък по-вреден от суетата. Който навикне на суета, той и слисва се много леко.

Работи спокойно, отчетливо, разумно и толкова по-спокойно, колкото опасността е по близо. Бързата работа два пъти работа. Бързай полека.

Да не се слисваш, да не падаш духом в тежки условия е много важно качество. Ако началника е спокоен в трудни мигове, то и частта е спокойна и за всичко способна. Тогава войникът не гледа вече ни неприятел, ни опасност, а гледа началника и си казва: може би да бъде опасно, но той ще ни води добре. Не помръдва, стои спокойно: работата ни е наред! Усмива се, ще ги научим ние тях!

Повдига духа: нападението, победата, наградата, похвалата, дишашата началникова увереност в успеха, приятната вест, изгледа на пленници, прекарани пред строя, надежната свързка с добре гледаните войнишки челяди, спомена за минали славни подвизи.

Първите впечатления са извънредно важни, особно за войски млади и неопитни, не жали нищо за да по-бдиш при първата среща.

Понижава духа: отбраната; отстъплението, даже заповядано; лоша вест; съмнение в измяна; постоянни загуби от огъня; изгледа на мъртви, ранени и в кърви облени; позорното бягство на закрилените от строя; безнаказаността на опозорените; умората и теглата; бездейността и мъртвината.

Духът никога не остава на единно равнище: Престанеш ли да го повдигащ, той се понижава. Нападай неприятеля навсякъде, където и да го срещнеш.

Нападението силно повдига духа, обърква кроежите на врага; отнема неговата свобода, а на нас позволява да съсредоточим ПРЕВЪЗХОДНИ сили на избраното място, да го ударим бързо, неочаквано и смъртоносно.

Никога не питай, колко са, а къде са. Ако почнеш да ги броиш, всякога ще ги изкараш повече и няма да нападнеш. Съзнанието на силата е всичко.

Нападай толкова по-дръзко, колкото числено си по-слаб, работата е по заплетена, появата на врага по-неочаквана. Черпи сила от твърдата решимост да победиш или да загинеш. Който мисли за последствията юнак не става!

Никъде човек не взема тъй често въображаемото за истинско, както на война и особено в боя. И затова: в основата на всички бойни решимости слагай безаветната дързост: 98 процента тя обещава несъмнен успех. „Трябва да е по-силен от мен, щом е тъй смел" ще помисли врага за тебе и ще бъде разбит.

Ако в деня на боя не знаеш, що да правиш: нападай първи! Нападай всякога! Нападай неочаквано: изненадата ужасява даже най-юначните. Изненаданият трябва да има миг за да се огледа и пригответи за отпор: в тоя миг той загива, ако не се спаси с бягство.

Тайна, бързина, изненада! Неприятелят мисли, че си далеч, а ти удвой юначната си крачка, налети бързо, неочаквано, като гръм от ясно небе! Ще му се завие свят.

И тогава не му давай да се опомни, нападай с какво дал Бог! Сечи, мушкай, гони, отрязвай, не изпускай.

Пази тайна до мига за изпълнение. Да криеш целта в боя, значи да караш овце на клане. Три човека в тила на неприятеля са по-ценни от 50 пред него. Силата на отпора слабее, когато нападнеш врага от две страни.

Гледайки да нападнеш неочаквано, сам усърдно пази се от изненада. Може да бъдеш разбит, но никога не бива да бъдеш изненадан!

Постоянно действай сръчно и упорито. Дейността разгорещява кръвта, увеличава силата, отвлича вниманието, поддържа бодростта, убива страха. Всякога побеждава по-действието. Само действието събира плодове от случайностите. Дейност, дейност, бързина! Увеличавай силата си чрез бързината - душата на сегашната война.

На война не е тъй важно, що правиш, както как го правиш: победата зависи повече от дързостта и упорството, отколкото от изкусните кроежи.

Нерешителността и бездействието влекат по-тежка отговорност, отколкото грешките в избора на средствата, щом незабавно ги туриш в действие.

За да излязат от бездействие, много тежка под куршумите, поддръжките неволно се увеличат по-рано в боя: не допускай да се подават на безотчетни влечения, а искай да вършат онова, що е необходимо за ДЕЛОТО и що се изразява в заповедта на началника. На война няма празници. Войникът трябва да е зает всякога. В свободното време обучавай частта си основателно; беседвай с нея често; устройвай игри, забави, разходки.

Приучвай себе и подчинените към безуморна дейност. Трудът е по здрав от покой. Без труд почивка не е сладка. Залудо работи, залудо не седи.

Празността е майка на всички злини. Всичко неподвижно се сплува.

Войната е дейност: не дращи, а работи; за лице нищо не пиши; що трябва и може устно кажи; за щяло и нещяло не питай; по книги не проверявай, а в полето излизай и там гледай, учи, показвай.

Пиши кратко, ясно, определено. Пести времето, думите, буквите. Полската книжка постоянно употребявай. От канцеларски форми не се стеснявай. Изобщо, живото дело в мастило не удавай, а по-вече доверявай.

Проявявай почин, що сковава свободната дейност на врага.

Почин—способност да действаш самостоятелно, когато нямаш заповеди, съгласно с целта и обстановката.

Военната служба в едно и също време изисква: „не смей да разсъждаваш“ и „не смей да не разсъждаваш“. Това значи: не смей да разсъждаваш върху съществуването на заповедта, но напълни всичките си сили на ум, воля и тяло за да я изпълниш свястно, по духа на сърцето на началника. Едностранната дисциплина, основана или само на разсъждение или само на неразсъждение, е верен залог да бъдеш бит: умувача ще превърне почина в своеволие и ще подрови единството, без което успехът е немислим. А услужливият глупак е по-опасен от враг.

Началникът изяснява обстановката и посочва целта, а подчиненият сам избира средствата за да я достигне и да използва всички сгодни случаи, залагайки да напредва непрестанно, но без да се надява на други сили, освен на своите.

Когато заповедта отговаря на обстановката, подчиненият: или предизвиква нова заповед, ако има време, сиреч без да пропусне сгодния миг или да влоши положението си; или пък действа по свой начин за да достигне общата ЦЕЛ; за решението си незабавно донася.

Неполучаването на заповед никога не може да оправдае бездействието.

Действайки отделно: ако чуеш стрелба, разузнай, щом трябва, върви на помощ тъй бързо и с толкова войска, колкото обстановката позволява — към мястото, дето се решава съдбата; на началника си донеси; на съседа — съобщи; а биещите си другари навреме предизвести: „ида; в коя посока да нападна, та по-добре да ви подкрепя?“

Ако неочаквано срещнеш враг, нападай, за да изпълниш възможно по-скоро възложената задача или поне да изясниш по-добре обстановката, да хванеш пленници, да изпратиш ценни сведения.

Тъй разбран, починът е смелост, движение, дейност, мощен двигател за победа, който с нищо не може да се замести.

Ободрявай борците чрез поддръжки, всякога готови да се жертвуват за да ги подкрепят и запазят крилата им.

Победата се гради на взаимна поддръжка. Сам умри, а другаря спаси е основен закон и необходимо върховно условие за достигане общата цел.

Производни от основния закон; ни един род войска да не заляга да бере лаври самостойно; да не стеснява съседите, а всеки — да развива достигнатите успехи от други войски и части, действайки предимно откъм крилото или тила на врага. Победата е плод на ред частни успехи.

Всичко се държи на другарството: с него и невъзможното става възможно; без него и лекото е невъзможно.

С добър другар и в зло време е весело — Сговорна дружина планина повдига. — Вярна дружина — яка твърдина.

За да бъдеш способен за поддръжка, не бой се от смърта, вярвай в другаря, обичай го.

За да не се боиш от смърта — усърдно подготвай се за нея. За да вярваш в другаря — опознай го най-пълно. От познанството възниква доверие; от доверието — любов, която ни разполага да не се жалим за него.

Цени другаря; не го издавай; от беда го избавяй; от зло пази го. Взаимно се надзиравайте, за да се предпазвате.

Лоши хора няма, лоши са ония, които ги търпят.

Когато духа не е съвсем разколебан, само близостта на поддръжките стига за да тласне борците напред.

Настъпвайки, всеки началник будно следи за преходните части: щом някоя почне да се колебае между страха и срама, то преди да надделее страха, бързо подкрепи я със свежа част и буйно увлечи я напред. В боя, дето с кръв се добива успеха и славата, никой не бива да зяпа.

Задните винаги се съобразяват с предните: главата не чака опашката.

Да не подкрепиш другаря в бой е престъпление, по-позорно от което няма друго.

Боят решават действащите, а не присъстващите поддръжки. Давай изведнъж дейна, нападателна задача на възможно повече части.

За поддръжки назначавай най-надежни войски, на началствани от решителни и способни началници. Поддръжките са по-надежни, когато са от една и съща единица с борците: не разкъсвай и не разстройвай часта; не я обръщай в тълпа; не я обричай на безплодна борба; не улеснявай врага. Бий го с цели, одухотворени и здраво свързани части. Поддръжай строга, но законна дисциплина, душата на войската. Без дисциплина няма войска. Цел на дисциплината — да накара хората да се бият без оглед на тяхното желание. За да достигнеш тая цел:

Будно следи борците: без туй редовете чезнат, частит бързо намаляват.

Убеди войника, че много по-опасно е за него да отстъпи, отколкото смело да напредва и яростно врага да поражавя.

Взводните командири водят взводовете, увличат юнаците. Надеждните мъже винаги вървят зад взвода: най-строго следят никой да не остава назад и със всички средства принуждават недобросъвестните честно да изпълняват дълга си.

Изкомандва ли се напред, никой, под никакъв предлог не може да закъснее или назад да остане.

„Стъпка назад — смърт, а 2, 3, 10 напред позволявам". — Щото е до цял свят, то е сватба. — Щом се мре наред, аз съм най-напред.

Само малките началници и другарите, що се познават, могат да следят за всеки човек, що прави и как го прави. Всеки да следи всекиго е право и дълг за общо спасение.

Числото на хората що доброволно падат под огъня е толкова по-голямо, колкото дисциплината е по-слаба и надзора на началници и другари по-труден.

За да улесниш тоя надзор, възстанови значението и отговорността на взводните и отделоните, съответно възпитай чиновете, възможно по-дълго не размесвай частите.

Само твърдата власт и обаянието на малките началници създава дисциплина;

Само оная рота е в ред която има надежни отделонни началници.

За да подготвиш малки началници: не върши нищо в частите им без тяхно посредство; строго се придържай към поговорката: началнику първа чаша и първа тояга; възможно по-често проверявай, колко човека има в строя; искай да извика хората си поименно; да посочи най-надежните, занаятчийте, грамотните. Никога не напушай самоволно мястото си бойно.

Дръж се в групата: една беда не е беда; две беди са половин беда ; разпръскването е беда. Която овца се дели от стадото, вълкът я изяжда. Докато се биеш помагай на здравите; само като разбиеш врага, спомни си за ранените: който се грижи за ТЯХ в боя и напуща редовете, той е страхливец. За събиране на ранени всякога има особени команди.

Ако си ранен, търпи, другари не отвличай, но питай и щом ти се разреши, иди и се превържи.

Ако случайно изгубиш ротата си, веднага присъедини се към най-близката част, която се бие и слушай началника и. След боя вземи бележка от него и се яви в ротата си.

Изпълниш ли възложената задача, ако си ОТДЕЛЕН, бързо присъеди се към частта си. Яко временно не можеш да изпълниш това, то с частта си предложи подкрепата си на най-близкия по-висок началник.

Частта си всякога дръж в ръце и колкото хората са по-възбудени, толкова по-строго поддържай реда.

Всякога върви и се престроявай в строг ред. Пази ред в малките части, тогава ще има и в големите.

Използвай всеки случай да събираш, уреждаш, проверяваш и одобряваш хората си. Съсредоточеността дава ред, а редът — сила.

В мига и точката на удара частите се струпват и размесват: малките началници придобиват грамадно значение: отделония и даже взводове могат да останат накуп, ако водача е добър.

Ако частите са размесени, офицерите и подофицерите бързо разпределят началството на групите за да ръководят боя до последния миг, да съгласуват всички усилия, да затвърдят добития успех. Влиянието върху духа на войниците и частите стои на първо място!

Намалявай загубите от огъня с избор на съответните строеве, с разумно използване на местността и лопатата, с голяма подвижност, убийствена над мощна стрелба.

Никакви части в гъсти строеве не могат да се движат открито по обстрелвана местност, без да се изложат на много големи загуби, които ще отслабят духа им и ще спрат настъплението им.

Частите разполагай широко, разчленявай ги на малки групи, за да станат по-подвижни, по-гъвкави, по-трудно уловими и по-пълно да използват местността.

Под огъня настъпвай пръснато или на групи. Ако попаднеш под ураган, прибегни до близко закритие или залегни. Движението намалява 7 пъти поражението. Поражението на легнала част е 5 пъти по-малко, отколкото на права.

Към окопни работи прибъгвай предпазливо: движението не забавяй ; настъпателния устрем не намалявай ; жертвите не увеличавай ; на врага време не давай.

Но хиляди пъти по-добре е да се окопаеш и затвърдиш, отколкото да отстъпиш, честта си да опозориш, духа да накърниш, врага да насърчиш, жертвите да увеличиш, ранените да изоставиш.

Вкорени в сърцето си истината : дето не отстъпват, там и загуби нямат, или пък те са досущ несъразмерни с достигнатите успехи. Нищо тъй силно не подравя духа и

твърдостта на войската, както отстъплението на част, която се бие рамо до рамо с нея. Оттук: стига да разбиеш врага на едно място за да го накараш да отстъпи по цялата линия.

Окопавай се само по заповед на ротния командир, когато няма местни закрития и стрелците са принудени да спрат.

Ни веригата, ни поддръжките никога не трябва да се подчиняват на окопите.

Прибягвай бързо и възможно по-дълго. Спирай се рядко и за малко. Ставай бързо и едновременно. Дигай се за атака възможно по-отблизу.

Скъпи кръвта на своите ВОЙНИЦИ. Войникът не трябва да се пази: ти си длъжен да го пазиш. Големите загуби в боя са слава на войника, безславие за тебе, ако с предизвикани не от трудностите на самата работа, а от твоята неразпоредителност. Смъртта на всеки войник, произлезла от наше незнание или равнодушие към делото, лежи върху съвестта ни, както ако сами го убием.

Но помни също, че върховния закон на война е не да намаляваме загубите, а да достигаме целите без оглед на усилията и жертвите. Който сочи загубите, не разбира делото, защото вижда своите, а вражеските не.

Напред върху противника, пък да струва това колкото ще! Суха пола риба не яде.

Колкото скъпа и да е, победата всякога е по-евтина от поражението.

4. Войната е област на телесни страдания и усилия : иска сили духовни и телесни, вродени или добити от навик.

На война не ще доядеш и не ще доспиш и ще се изтрепаш: това е война. Но ако на тебе ти е трудно на врага не е по-леко. Помни туй постоянно, никога не се обезсърчавай, а всякога бъди дързостен и упорит. Претърпен — спасен.

Нищо не е тежко, ако на всичко погледнеш леко. Когато се приготвиш и решиш да търпиш, ще покажеш повече твърдост, отколкото я имаш всъщност.

Личният пример на началника е мощно средство, което подбужда охотно да издържат лишенията. Той внушава доверие и увлича войските към самоотвержени подвизи,

На война трябва да има такова равенство в лишенията и страданията, каквото има пред смъртта.

Всеки човек има запас от сили, които сам не съзира : поставете го в необходимост да ги прояви и той ще извърши невероятното. За очите страшно, за ръцете не е страшно.

На зора що се опира?

Колкото повече искаш от частта, толкова по-вероятно е, че ще бъде изпълнено. Но само оня може да изисква извънредни усилия, който е способен, когато потрябва, сам да ги даде. По-редко се среща решимостта да се иска извънредното, отколкото готовността да се извърши.

Неизпълнимостта на частта и нежеланието на началника са едно и също в смисъл че поради недостиг на лична мощ, той не и предявява големи искания.

Когато някой не иска нещо, той казва не може. Нещението и неможенето са брат и сестра.

За да издържа частта умора и тегла, кали я в мирно време. Храни, обличай и въобще възпитавай войника по човешки, но дай на цялата служба отпечатък на справедлива суровост, що закалява душата и тялото на офицера, подофицера, войника, прави ги надеждни, цялата войска способна за велики дела. Човек по-лесно понася усилие, в което е навикнал да не вижда нищо извънредно. Но и човешката сила има мярка: ако искаш да я запазиш за велики подвизи, пази се да я притъпяваш за дреболии.

Колкото по-често пехотата пътува с пълен товар, толкова по-добре. Тя върви добре,

ако без особени загуби от останали назад, може да изминава по 30 км. няколко дена поред. Пази най-голяма постепенност, когато увеличаваш товара и големината на прехода. Мирната работа натрупва, сиреч запазва силата; военната употребява, сиреч я изхабява.

Войната е област на неизвестности, случайности, ненадежности. На война почти всичко е непредвидено. Там витаеш в мрак. Обстановката никога не се изяснява напълно: бързо и безвъзвратно решавай се в мъглата на по-голема или по-малка неопределеност, нападай, дерзай, упорствуйвай. Движението напред разсейва мъглата, бързо открива истината.

Успехът на война не е игра на случая, а победа на по-силния над по-слабия. Искан се: Досетливост, развита до там, щото човек не се стъписва от никаква изненада и мигновено открива средства за спасение в най-трудните положения.

Предпазливост, която стои по-горе от страха за отговорност. За малодушни, колебливи и боещи се от отговорност няма място във войската.

Във военното дело безумните решения понякога са най-разумни; най-нелепа, но твърда решимост струва неизмеримо повече, отколкото колебанията и нерешителността.

Най-лошото решение, което може да вземеш, е да не се решиш на нищо. Докато се мъдри намъдруват, лудите град превземат.

Дързостта е главно божество на войната. Дързост, още дрзост, всякога дързост!

Който е дързостен и смело отива право срещу врага, той е спечелил вече половин победа.

Няма по-страшен призрак от дързостта, по-действително средство за да противодействаш на призрака от упоритостта. Щастиято благоволи към смелия: не чакай сгоден миг, а създай го! Предпочитай да бъдеш осъден за излишна смелост, отколкото за излишна предпазливост. По-голямата смелост побеждава по-малката.

Блазе на войски, които често проявяват смелост, та макар и неуместна.

Характер, що не изменя взетото решение докато обстановката безусловно и неотложно не поиска това, а мъжествено изпълни го до край. По-добре да настояваш върху посредствен план, отколкото да го изменяш. Даже погрешни разпоредби, изпълнени твърдо и срочно, нерядко превръщат в победа полуизгубен вече бой.

Упорството често заменя гения. То ни дава сила никога да не се признаем победени и всякога да сме готови по-скоро да умрем на местата си, отколкото да отстъпим крачка назад.

Нападай и се защищавай с всички сили. Стига малко, наглед, нищожно упорство за да наклониш успеха на своя страна. Да изпускатки нищожни наглед предимства, можеш да изгубиш големи успехи.

Побеждава, който е по-упорит и смел, а не който е по-силен. Изведнъж не се побеждава: и врагът бива твърд. Понякога не сполучваш и 2-3 пъти; тогава нападай четвърти път и повече, докато не получиш своето.

Само това да знаеш: опитай се пак! — Шест пъти ли паднеш, шест пъти стани.

В бой няма смяна. Попаднеш ли в бой, ще останеш в него до край: подкрепа ще има смяна — никога. Всяка част да знае, че докато неприятеля не е разбит, тя е длъжна всичко да даде и от нея всичко искай.

Само онай бой може да бъде изгубен, за който офицерите мислят, че е изгубен и прекратяват усилията за да победят. Губи онай страна, която първа се отчае в успеха. Който заплати цената на победата, той никога не трябва да се бои от разбой.

Дишай с непоколебима увреност в успеха: тя насърчава малодушните, възхищава юначните.

Често подчинените залгат да отгатнат мисълта по лицето ти. Действайки хладнокръвно, не давай да четат по лицето ти, освен когато сам искаш това.

По-светло гледай: Лицето е огледало на сърцето. Мисли жизнерадостно. Не слушай кожолубците, чиито думи са отровни и пагубни, макар и красноречиви.

Гледай самоотвержените, чиито доводи не са думи, а постъпки и подвизи.

За добра чест няма крила и тил, а навсякъде е лице, където е неприятеля.

Колко неочаквано и да изскочи враг, не забравяй едно: че можеш да го биеш или с нож, или с огън. Изборът е лек: ако врага е наблизо, всякога нож; ако е по-далеко, изпърво огън, после нож.

За да се предпазиш от изненада: непрестанно разузнавай дейно; всички сведения не чакай отгоре на готово; не се успокоявай докато не узнаеш, какво и колко има пред теб.

Всякога охранявай се будно отпред, отстрани, отзад. Непроходими места няма: човек може да мине навсякъде, а нападението е толкова по-опасно, колкото е по-ненадейно.

Постоянно правило: частта върви и почива всякога с потребната охрана.

Всякога следи будно, що върши врага, използвай грешките му веднага. Постоянно следи дейността на нашите части и знай техните нужди във всеки миг за да можеш веднага да ги подкрепиш.

Предизвестявай за всички предстоящи трудности и опасности, та юнаците ти да не срещнат нищо ново, нечуто, непознато и всякога спокойно да се предават изцяло на една мисъл: да унищожат врага. Един предизвестен войник струва за двама.

Всякога съобщавай: какво знаеш за неприятеля, кои наши части са отпред, отстрани, отзад; та всеки да знае, какво и защо се върши, къде и защо се отива, какво и за какво се разполага, та ако ти паднеш, друг да изкара работата до край.

Всеки войник да знае задачата на отделението, взвода, ротата; всеки офицер — на ротата, дружината, полка.

Всякога навреме и лично оглеждай местността, обмисляй и разрешавай въпросите:

Що може да направи врага, за да ме обърка да достига целта? Какво ще направя, ако изникне отнякъде пехота, артилерия, конница?

Ако някой от тези въпроси те спъва, то значи, погрешно настъпваш или се разполагаш: веднага поправи грешката си и бъди готов за всичко. Отваряй си очите, да ги не отворят. Пази се от всеко зло докато не ти е дошло. Решавайки въпросите за

неприятеля, никога не го считай по-лош от себе си. Не го подценявай, не го презирай.

Войната е област на търкания и задръжки, плод на опасности, телесен напън, случайности. Търканията влияят много върху всяка работа: донесенията са често противоречиви, неверни и неясни; важна вест пропада или късно достига; заповедта е смътно дадена, зле разбрана или погрешно предадена; част взела неверна посока и не дошла дълго се чака... Всеки очаква повече лошото, преувеличава недоброто.

Всички основи на войната са крайно прости. Те се забравят не защото не се знаят, а защото не ни достига решимост да ги приложим до край.

На война всичко е много просто, но най-простото се достига твърде трудно.

Трудностите се трупат една върху друга и образуват много пречки, които ни задържат далеко от целта.

Само твърда, желязна воля може да надделее спънките, да отстрани пречките. Успехът на война се гради върху волята; умът подсказва само най-лекия път към успеха.

Войната е дело неизмеримо повече на волята, отколкото на ума. Да останеш верен на възприетата отначало основна мисъл е най-трудно и то е дело на волята.

Изворът на всяко величие във волята стои. Характерът създава величието народно.

Побеждава не по-многобройната войска, а оная, в чийто редове има повече енергични характери.

Който няма воля всичко му е неволя. — Злото на злините, то е похабата на волята. — Безволник половин човек, непотребник, нескопосник, играчка на събитията, плячка на съдбата.

Имайки пред вид общата цел, разпореждай се бързо и на всяка заповед давай отпечатък на непоколебима воля, желязна мощ, която изключва всяка мисъл за непослушност : Умри, но заповедта изпълни!

Стремежът да се съветва показва бойната негодност на началника. Почвай.

Действуй ! Времето е по скъпо от всичко: войната е дело на такта и минутата.

Колкото неочаквани пречки и да срещнеш по пътя към целта, мисли как да ги надделееш, а не мисли, че работата е лоша. Няма ни ако, ни но, защото: победи или умри! Всяка пречка за по-добра случка. При обучението замисляй се повече не над издирване на пречките, а над средствата да ги надделееш. Навикът да се бориш с пречките е необходим: без него пропада самата способност за борба.

Посей постъпки, за да пожънеш навик, що закалява тялото против силния напън, душата против опасност, съждението против минутните впечатления.

Трудът е училище на характера.

II. Свойства на тълпата

Тълпата няма ни воля, ни разум, а само страсти и нагони.

Бидейки многобройна, тя усеща непреодолима сила и върши работи, които никога човек не би направил сам.

Бидейки безлична, тя не усеща отговорност и дава воля на разрушителните си нагони.

Неспособна да внимава, да наблюдава, да мисли, тя е: много лековерна: на война се разнасят най-невероятни и без друго преувеличени слухове. На война лъжат необуздано. Войната ражда легенди. Никакъв слух на вяра никога не взимай. Повече вярвай на очите си, а не ушите си. Леко избухлива, защото личността действа, следвайки случайни възбуди.

Крайно променлива, защото възбудителите и са много различни, а тя всякога им се подчинява.

Крайно едностранчива: изцяло приема или отхвърля внушенията и мисли, мнения, вярвания.

Извънредно податлива на внушение: мисълта на одного веднага завладва всички.

Чувствайки се силна, тя е всякога права, властна, раздражителна: не търпи препирни, не признава грешки, не допуска невъзможно. Възбудена, съзнавайки силата си, тя може да се хвърли върху неприятеля, грубо да сломи отпора или да се остави да бъде смазана на позицията. Всякога готова да възстане против слаба власт, тя робски се прекланя пред силата:

Заповядвай властно, уверено, спокойно, безусловно. Главно средство за да подчиниш хората: не показвай съмнение в това, че може да не се подчинят!

Но когато се усеща неспособна да извърши подвиг, тя отстъпва пред призрак: всемогъщ е оня, който може да и внуши вяра в непобедимостта и.

Благоустроена, еднородна, подчинена на разумна воля, войската не е тъй избухлива и непостоянна, както тълпата. Тя обладава твърдост, постоянство и най-главното дисциплина, която създава у всеки военен силен характер, вкоренява непобедимо чувство на дълг, вдъхва взаимна преданност и образува непоколебимо цяло, което без нея би се разпиляло при първа опасност.

Силите, които задържат страха, са доведени до най-висок напън: самолюбието пред познати другари и началници, които имат право щедро да награждават и строго да

наказват; навиците за точна и бърза послушност; примерът на началниците, които са отпред; страхът от началниците, които са отзад; доверието към другарите; твърдата увереност в силите.

Побеждава благоустройството, дисциплината, тактиката, а не числа без тия качества. Част, разумно устроена, тясно свързана, дисциплинирана, обучена прилича на параход, който побеждава стихийната сила на океана (неустроена маса).

Сравнена с тълпата, войската е великан, що среща много пигмеи.

Но войската е изкуствено и недейно цяло. Тя е всякога наклонна да стане тълпа. Само усилието на началниците я удържа като благоустроени единици, пълни с живот и дейност.

Двигатели, които може да подържат това благоустройство са : твърда дисциплина; многобройни младши началници, добре обучени, ползуващи се с почит и доверие на подчинените, бързо замествани. Само в силни кадри живее и се развива ред, дисциплина, истински дух, който е главния нерв на войната. Офицерите са жизнената мощ на войската. Каквито са офицерите, такава е и войската.

Строеве, които удържат войниците в ръцете на началниците; запазване постоянни тактични единици.

При обучението изработи похвати, чрез които да възстановяваш частта, станала тълпа : навик към ред, единство, подчиненост, пълна тишина в строя; спиране огъня по знак; бърз сбор и движение зад началника; сбор около знамето; срочно сглобяване на временни единици, командувани от най-близките началници.

Обратно: издирвай способности за да превърнеш неприятелските войски в тълпа ; бързо, упорно, дръзко действай; неочаквано и през ноща нападай ; съсредоточавай сили срещу едно място за да съкрушиш врага с неотразимостта на удара. Успееш ли в това, веднага използвай разстройството му и дерзай: той е твой !

Паника възниква поради някой слух или непредвидена опасност, често нищожна и даже въображаема :

Нощем, пред неприятеля : иска се грижлив избор на началници, войници и безброй предпазливости, предвидливости, предизвестявания ;

Денем, пред неприятеля : след несполука, след упорна битка, която причинява големи загуби, разколебава вярата у войниците и тежко се отразява върху тяхната душа ;

Всякога, когато са зле поведени в бой.

Паниката се разпространява с неударима сила и причинява пагубни безредици. Ако нощем паника зарази пехотна част, чийто пушки са пълни, големите нещастия са почти неизбежни.

За да спрем паниката, искат се средства силни, ужасяващи повече от страха пред неприятеля и бързо употребени: ако знаеш водача — унищожи го; убий душата на тълпата, разпилей я: силата и е в мнозинството. Прекото силно внушение на залпа изведнъж отрезвява помътените съзнания.

Но предупреждението е по-добро от лечението. Надежни средства за да не допуснеш паника :

1. Да възпиташ здраво войника в чувство на дълг, в готовност към смърт, доверие към началници и другари, презрение към врага, непоколебима увереност в успеха.

2. Духовно господство, опитност, предвидливост на началниците. Да началствуваш, значи да предвиждаш :

Не допускай изненади; избягвай излишната умора; предпазвай ги от презрени хора, що вредно влияят върху духа; бързо прибирай ранените ; не допускай да оставят редовете.

Често обвиняваме народния характер в това, в което би трябвало да обвиняваме лошите разпоредби¹⁶ на началниците и тяхната неспособност да влияят върху духа на войските.

Вождът е душата на войската: Силна войска с войвода. Овци без овчар, на вълка са дар. Тя почита силата, обича водач твърд, предприемчив, упорен, готов да се жертвува за делото, в чието име я води след себе и способен да ѝ вдъхне пълно доверие, що му дава право да гледа, да мисли, да действа за всички.

Туй неотразимо господство е плод на спокойствие в опасност, вяра в себе и във войската, грижи за нея, знание на духа и нравите ѝ, лично достойнство.

За да извърши подвиг, водачът, прибягва към внушение с поглед, знак, къси, прости, огнени слова, поражаващи въображението образи. Но най-неотразимото му средство е личния пример: той електризира войската и вдъхва и страст към успеха.

И така: колебаят ли се войниците пред опасност, покажи им, че презираш смъртта.

За да водиш войска на смърт, сам не бой се да умреш.

Страдат ли, страдай заедно с тях.

Искаш ли да бъдат бързо, точно, самоотвержено послушни, сам бъди такъв.

Искаш ли да им внушиш здрави бойни основи, не спори, не доказвай, а безуморно и в едни и същи, къси и силни, изрази, повтаряй, набивай, утвърждавай: за войската има само една красноречива фигура — повторението.

Накъсо: най-възвишената ти длъжност е да бъдеш постоянно жив пример на войниците си. Никога те не са тъй покорни и преданни, както в боя. Техните очи са постоянно обърнати към тебе. Твоето юначество и хладнокръвие ги ободрява и ги прави способни на всичко да се решават, всичко да пожертвуват.

По-високо от всички науки стои умението да се управляват хора. Усърдно издигай мъже, които успешно управлявайки част, показват способност да управляват не по-малко успешно още по-голяма част. Човек удвоява цената си, когато е поставен на съответното си място. Камъкът на мястото си тежи.

III. Подготовката на войската

Общи длъжности на всеки началник. Основи на началничеството: преданност към дълга, воля, знание. Всичко се гради на самоотвержеността.

За да началствуващ законно, достойно и полезно, забрави себе си, остави настрана личните си вкусове, облаги, слабости; изцяло отдай се на дълга си. Личността не е нищо, длъжността вечно остава. Дългът е суров, неумолим. Той иска, повелява, налага безусловно: до смърт длъжен си, трябва.

Обичай, почитай и здраво дръж войника в ръце. Влизай в най-малките му нужди, но с твърдата ръка на закона наказвай го за отстъпки от военните длъжности.

Искаш ли да познаеш човека, дай му власт в ръката.

— Сила воля разваля.

Бъди глава, пример във всичко.

Пази всякога строга, но законна дисциплина: поддържай всякога бодър воински дух.

Бъди справедлив, винаги еднакъв и непреклонен в исканията си.

Решавай бързо и безвъзвратно; заповядай кратко, ясно и твърдо; действуй дръзко и упорно.

Веднъж заповядаш ли нещо, искай да бъде без друго изпълнено точно, бързо, самоотвержено, умно.

При строг началник и тежката служба се изпълнява охотно. Само строгите началници отхранват калени войници.

За да победим, трябва всички единодушно да изпълним волята и мисълта на едного. Ако няма точност и бързина, не ще има и единодушна дейност; ако няма самоотверженост, не ще има готовност да страдаме и умираме, а без това не е мислимо да достигнем военните цели; ако не работим с ума, не ще можем да разберем мисълта на началника, ни да издирим средства за да я осъществим най-добре.

Често и неочаквано проверявай, дали всякога и всичко се изпълнява бързо, усърдно, правилно.

Проверявай твърдо, постоянно : за да оцениш достойния, за да подбудиш нехайния, за да упътиш сгрешилия.

Отговаряй охотно за всичко, станало в частта ти. Личната изправност е заслуга само на редника: началникът отговаря преди всичко за подчинените и после вече за себе си. Дръж всякога началника! — Всяка планина има своя тежина. — Вържи попа да е мирно селото.

Знай подчинените си, както знаеш себе си, за да умееш да се владееш и от всекиго съответно да изискваш.

Помни поименно хората си, за да извикаш, когато потрябва, всекиго и да му покажеш пред всички, че го знаеш и следиш.

Знай всякога кой къде е. Често и неочаквано проверявай по списък, дали всички са на лице.

Парите и патроните броим повече от войниците: не е ли грехота? Време е да свършим с безконтролния разход на хора.

Знай службата си твърдо. Умей да обучаваш спокойно и свесно. Ако искаш успех работи усърдно и безуморно:

Кой що сее, това жъне. — Колкото присърце, толкова сполука. — Каквато вещина, такава и имане. — Успехът зависи от качеството: Един вълк стига на едно стадо.

Чети усърдно онова, що пряко засяга твоята дейност, та знанието да отговаря на длъжността. Обсеби основите твърдо, безотчетно; преобрази ги в чувство; обърни ги в вътрешна подбуда на дейността си.

Знанието на уставите е основна за бойна подготовка на офицерите: но боят не допуска точни правила ;личната подготовка е безусловно необходима.

Охрана и обучение- Единствена цел: *подготвя война за бой*, тоест да може:

1. *Да се жертва*; 2. Да действа така, че тая жертва да бъде възможно по-полезна за нашите, по-пагубна за враговете.

За да се жертва, вкорени длъжностите му към Отечеството, Царя, началниците, другарите, себе си;

Главно човешко качество е *духовната мощ*, плод на ума, що оценява, *волята*, що извършва, *юнащината*, що презира смъртта. Тя е царица на бойните полета.

Задача на охраната — да я развие у воина до готовност *да умре, но да победи*.

Като е така, *преди всичко възпитавай!*

(Охрана — умение да превърнеш съзнателното в безсъзнателно).

За да действа, обучи го силно да ръга, точно да стреля, дълго и безуморно да върви, дружно да работи навсякъде да минава, всичко да надвива.

Преди всичко развивай и укрепявай самоотвержеността у воина. Искай само готовност към смърт и великите подвизи ще дойдат сами по себе. *Да знаеш да умираш — ето разковничето на победата*.

Цената на война зависи изцяло от офицера. Тя е плод на *съзнателната* и *одухотворената му дейност*.

Изтръгни охраната от ръцете на рутината, казармата и я предай в по-надеждни ръце, офицерските.

Само офицер може да възпита и обучи войника. Офицер — възпитател, учител и водач на бойната народна сила; той не може да бъде само строеви инструктор, тоест да посещава частта само в часовете за строеви занятия.

Да възпитаваши офицера в служебния дълг е много по-нужно, отколкото войника.

Служебната опитност, даже и голяма, даже и плодоносна, сама по себе малко значи, ако не я делим с идещите да ни сменят млади служители на дълга, ако усърдно не подготвяме мъже, от нас по-самоотвержени и по-достойни.

Усърдно *проверявай* офицерите, дали знаят работата си. Голяма беда е, ако не я знаят твърдо: за да учиш други, трябва сам да умееш. Ако големият не насочва, малкият обърква пътя.

Без друго привличай офицерите *да говорят* с войниците. Който обича воина, който е предан на делото и го знае, той ще намери, що да каже. Езикът на сърцето е неизтощим. Ротния командир изработва сърцата и духа на войниците; взводният е пряк отговорник за хода и плодовете в охраната и обучението.

Основи: 1. Свиквай воина с опасности, ненадежности, трудности; учи го спокойно да ги побеждава да бъде упорит, никога да не се отчайва.

Средства: практика, що калява душата и сърцето; личен пример, що увлича; чести беседи, що възпламеняват.

Вкорени в сърцето му, че трябва да се бие до последна капка кръв; останалото ще му подскаже в боя собствения здрав смисъл и нагона за самосъхранението.

Вдъхни му в душата никога да не отстъпва: ще имаш непобедима част. Безполезно и опасно е да го учиш да се крие и спотайва, да стреля много от далеко и много бързо, да се преструва на ранен.

Юначни началнико! не ставай учител по безнравственост и страхливост.

Закалявай ги по единично: който сам малко иска да знае от опасност, още по-малко ще се бои, когато действа с другари. Пътувай в мрачни, бурни, дъжделиви нощи през голями гори, пустинни местности; мини през заглъхнали гробища, поспри се, поседни, помисли: животт е блян, а смъртта — действителност. Учения под оръдейни траектории.

Човек става такъв, какъвто го вземеш в практичните обноси към него- Обръщай се към него като към същество разумно, към мисълта и сърцето му и той ще се развие и умствено и нравствено.

Никога не заплашвай: България има нужда от мъже, които не се боят от нищо.

Убеди го, че да служи честно за него е полезно.

Не затыпявай, не унижавай, не бий. Честно развий главата му, твърдо закали сърцето му, за да бъде всеки миг готов да се пожертвува. Личността е светиня. Чувството на лично достойнство е сила.

2. Развивай самодейност, която стои по-горе от страха от отговорността.

Основи: преди всичко отхранвай твърди характери, способни да забравят себе си, достигайки общите цели;

Насаждай твърдо знание, що дава увереност в себе си, а тя пък сила да се решава бързо, да се изпълнява срочно и с крайно упорство.

Доверявай на подчинения. Доверието прави обносните по-нравствени, по-чисти, по-благожелателни. Закоравелото недоверие не разполага човека към честно изпълнение;

Изяснявай обстановката, точно посочвай целта, давай на изпълнителя съответните средства, но не се меси в работата му, когато виждаш, че я върши свесно. В боя и своята ще ти бъде достатъчна.

Не унижавай подчинения, отнемайки законното му право: отговаряйки, сам да разпорежда. Непризнавайки почина, снемаш и отговорността.

Човек се занимава от сърце само с онова, за което отговаря пред закона ; с онова, в което се усеща по-вече или по-малко господар. Човеците не са ангели: работи тъй, че всеки да е лично заинтересован да бъде изпълнителен.

Не стеснявай с дребни и пусти разпоредби, наставки, указания, разяснения. По-добре да не дозаповядваш, отколко да презаповедваш ;

Отдалеко не заповядвай : близкият до врага вижда по-ясно; не отговаряй на въпроси, що подчинения сам трябва да реши; не допускай да се оправдава с: „тъй е заповядано“, „тъй е в устава написано“.

Не прескачай посредни началници, не ги обезличавай. Всеки чин да има своя кръг за почин и отговорност, всяка част да бъде пропита от собствена дейност и живот; Намесвай се само когато действа погрешно, тоест несъгласно с целта и обстановката. Не осъждай, не наказвай подчинения, ако прояви неуместен почин, а търпеливо разяснявай и назидавай. Осъждайки и наказвайки, съвършено ще заглушиш почина, а няма да го удържиш в желаните граници.

Почин може да се развие у войника, само ако работи над него офицер, способен съответно да използва всеки служебен случай.

3. Учи само онова, което е крайно необходимо и практически полезно. Помни : Всичко безполезно е вредно. Учи малко, но основателно. Количеството е враг на качеството. Дето учат много, там не знаят главното. Полузнанието е най-опасния враг на войската.

Постоянно трябва да помниш, че трябва да предадеш на война не всичко, що сам знаеш, а само онова което на него е необходимо да знае.

4. Обучавай разумно, така че сама по себе си да се вижда целта, що гониш. Разумно ако учиш, всичко ще направят.

Отхранвай мислещи човеци, а не автомати. Войнът не е машина. Умът ръководи волята. Човек работи с ръце и нозе разумно само тогава, когато разбира, що искаш от него.

Сам мисли повече и хората приучи да мислят. Без това никаква работа няма да успее.

На война работата трябва да върви ръка за ръка с постоянно размишление.

Да вдървениш не значи да изучиш. Води непрестанна и безмилостна борба с умствената ленност, рутината, автоматизма, уставопоклонството: смъртни врагове на война.

(Рутината има свойство да убива всяка мисъл, всеки чист полет, всеки напредничав почин. — Уставт е за нас : той не е написан за да ни скована, ни да ни оправдава.

Прилагай го съзнателно не държейки се за него, като слепец за тояга).

В обучението слагай повече здрав смисъл и особено повече сърце. Учи, а не мъчи.

Наблягай особено на единичката в полето ; тя е първа и най-важна работа. Посвещавай и по няколко занятия седмично и във времето, отредено за нея.

Наблягай много и върху нощните учения: виждане, слушане, опознаване, ред. тишина, свързка, посека, охрана, окопаване.

По-добре късо, но свесено учение. Често най-късите уроци са най-добрите.

За да обучава бързо и успешно, работи по навреме обмислена програма, в която вложи душата си, знанието си, опитността си.

Нашето дело е изцяло построено на противоречиви данни: на всяка стъпка давай си отчет: какво за сметка на какво трябва да достигаш.

Различавай важното от неважното: инак и себе няма да предпазиш и подчинените ще подведеш.

Учи по ред, почвайки от най-важното. Истинският обучаващ тъй разбира войнишката наука, че без спънка знае, кое от нея трябва да изхвърли, ако за обучението му дадат 3, 2, 1 месец, две недели, неделя и най-после 1 ден.

Колко способен и да е воинът не може да стане, в едно и също време, превъзходен стрелец, фехтовач, строевак, гимнастик. Наблягай на по-важното за боя (стрелба, бой с нож), отреждайки повече време за него. Съвършенството в коя годе една част е погуба за делото. Стрелбата дава кожолюбци; боят с нож — кръвожадници; строят автомати; гимнастиката— акробати. Боя изисква цялостен човек, способен да бъде самостоятелен във веригата ; автомат в съгъстения строй ; спокоен при стрелбата ; разярен лев при работата с ножа.

Различавай второстепенното от главното и когато се сблъскват едно с друго, изпълнявай главното.

Ако наблягаш на онова, което повече се вижда, обикновено ще изпуснеш из вид онова, което е по важно. Който поставя обряда на една дъска с длъжностите, у него рано или късно, но неминуемо обряда ще изтиква длъжностите.

Изучи и прилагай само прости форми, които усвой твърдо. Всичко изкуствено и сложно забрани.

Учи още от първата стъпка, всичко да се изпълнява точно и правилно. Навикът е една мъка, отвикт-две.

5. Обучавай постепенно, отивайки от просто към сложно, от леко към трудно, от познато към непознато, от близко към далечно.

Учи делото на части, но без друго съединявай ги в едно, както се съединяват при действие срещу врага.

Не почвай да подготвяш частта, докато всестранно не задържиш единичката.

Минивайки към подготовката на частта, почвай с работа над отделения и взводове и обучи ги добре по всички отдели.

Изпърво покажи разчленно простите тактични похвати и когато бъдат здраво усвоени, тогава решавай тактически задачи.

Примери за постепенно обучение : часовой в караула, в охраната, патрулен, ординарец, пост, патрул .

Патрул: челен, страничен, тилен, стражев, боен, самостоятелен.

Резкият преход от покой към усилена дейност и обратно е вреден и не минава безнаказано.

6. Учи нагледно. Проповядвай с примери. Учи с дела. Стремежт към разговорно изучаване работата не трябва да бъде търпян: военното дело лежи изцяло в изпълнението. Изправо покажи, що и как да направи; сетне по ред и практически провери дали са разбрали. По-добре веднъж да покажеш, отколкото 20 пъти да разкажеш.

Никога не тълкувай онова, що се вижда само от практика. Никога не казвай името на нещо, докато не покажеш самото нещо. Дума без предмет нищо не значи.

Отведнъж много и набързо не показвай. Грешките поправяй винаги спокойно, ясно и късо ; ако не разбира, покажи на себе си, а за да вижда по-добре стой по-далеко.

Поправката с думи показва грешката на поименно посоченото лице, възбужда внимание, приучва го да разбира човешката реч и вкоренява навика от дума бързо да

минава към изпълнение. А махайки на човека с ръце не му се дава ни най-малка представа къде е грешката му.

Не поправяй отдалеко; недей крещи, когато частта е разчленена или върви: няма да чуе и повече ще сбърка; сам ще се разсърдиш, ще се засуетиш, всичко ще разстроиш. Спри частта, извикай началниците, спокойно изтъкни им грешката, дай им да предадат на хората си волята ти, пък продължавай работата.

Искайки да учиш с показ, безнравствени работи никому не възлагай. Военното знание без нравствени основи развращава. Примерщина не допускай, тоест вятъра не муши; безцелно патрули не пращай; напосоки не стреляй; въображаем враг не нападай; предполагаеми пречки не създавай. Накъсо: нагласи обучението така, щото воина да вижда всичко и да си въобразява възможно по-малко.

Но практическото обучение, колкото и всестранно и да е, не може да не остави празнини. С разказ закрепвай всичко показано; прибавяй онова, що не може да се покаже; развивай по-широк поглед върху делото.

Всяко обучение свършвай с поука. Беседите са мощно средство, за да вкорениш здрави военни гледища. Беседи дръж въвн от строя, а не с раници на гърба. Сладкодумствуй с дела: говорът струва толкова, колкото струва говорителят. Мощно говори, който мощно чувства. Говори винаги с езика на сърцето.

7. Дълго и настойчиво повтаряй главните основи и действия, докато станат навик за войника. Изведнъж нищо не се разбира напълно. Всеки миг от службата си воина или да учи, или да прилага изученото.

Човек става роб на често повтаряните правила и действия, на навика. Но за да навикне иска се време и постоянство.

8. Обучавайки, възпитавай, тоест запечатвай в душата му необходимите основи, волеви качества и чувства, свързвайки всеки предмет и всяко упражнение с целта.

Създавайки на всяка стъпка изненади, приучи воина да не се стъписва, а бързо да съобразява, веднага да решава и сръчно да изпълнява. Поставяй цели, чието достигане изисква упорство. Достигай смелост и дързост там, където, наглед, няма място за тях. Всеки стремеж напред всякога подържан, приучавай заедно с това да се надява само на себе си.

9. Заинтересовай го към обучението, не чакайки безплодно, работейки бодро, весело, живо; усърдно будейки съревнованието у него; хвалейки го на време и на място; будно пазейки човешкото му достойнство. Не може да водиш част, в която няма любов към службата.

10. Развивай и подържай внимание, постоянно разнообразявайки обучението, разкривайки мисли достъпни за воина; говорейки разбрано и силно, държайки го настроен весело.

Учи тъй, щото вниманието да бъде постоянно напрегнато, щото всякога да има предвид възможността от неочаквана задача, въпрос или настроение.

Учи тъй, щото воина нито миг понапред да не знае, какво ще прави.

Дългата обучение на едно и също уморява и мисъл и тяло.

Във всичко се вижда навик да се учи машинално: днес като вчера, а утре като днес, еднообразно, мършаво. Не го навиквай към учения по една програма, дето всичко може да се върши без да се мисли.

На места от войника иска се внимание, него изпитват, а началниците не считат туй задължително за себе си.

Попът на закон учи, а закон не варди.

Ако постоянно и неочаквано следиш за системата и хода на обучението, добрите плодове с несъмнени. Ако ли чакаш прегледи, няма да научиш.

В основата на преподаването на първо място сложи нравствената сила, като решаващ двигател. Военното дело няма смисъл без нравствени устои. Военните познания са само до толкова целесъобразни, доколкото са основани на нравствената мощ. Наука, която изсушава чистия извор е мъртва и вредоносна.

Не мъдрувай лукаво; учи просто; не се впускай в казуистични тънкости; насаждай здрав смисъл и твърдо знание, без да се колебаеш и отклоняваш настрани.

Как да преподаваш. Навреме пригответи урока си писмено. Обмисли какво ще повториш, що ново ще предадеш, как ще го свържеш и с по-рано наученото, как ще разясниш, за да се разбере и усвои добре.

Не заговаряй, докато всички не седнат правилно и мирно. Пази тишина. Не допускай никой да влиза, да излиза, да се озърта.

Сам не сядай. Не се разхождай. Небрежно и разпасано не стой. Свещенодействай.

Изпърво посочи целта на урока. Говори просто, късо, живо, въодушевено.

Избягвай хитри, чужди книжни думи. Широко използва народните думи и пословици.

Разяснявай напълно заучените думи. Първо задавай по-малко и по-нататък не минавай, докато не го усвои здраво. Подчертавай главното, що лесно се забравя, защото в него всекидневната служба не дава практика. Учи тъй, щото главните длъжности да стърчат като свещи. Никога не жертвай качеството за количеството.

Питай всички, поспирай се малко, извикай по име оня, що искаш да отговори.

Не извиквай по ред: останалите ще задремат.

Питай ясно, късо, определено, разнообразно. Задавай прости служебни задачи.

Не давай въпроси, на които може да отговори само „да“ или „не“.

Ако искаш работа да вършиш, а не очи да замазваш, изхвърли от употреба въпросните учебници. На всеки урок изпитвай всички. Грешка е да питаш 10 души по 5 пъти, а 40 да не питаш нищо. Приучи го да отговаря късо, но спокойно, точно, ясно и високо.

Заучени отговори не допускай. Да говори несвързано, но по свой начин. Съзнателно да учи всичко.

Ако отговаря невярно, питай други. Гледай внимателно да следят отговорите на другарите.

Не дръж по цял час на урок, за да не уморяваш. Уроците по-често прекъсвай с гимнастика и ако може на открито.

Веднага след всеки урок, накарай ги да направи показаното, или да разкаже предаденото. Научи го да работи, а не да говори. Да приложи — значи да знае.

Основите не се менят като ризите: повтаряй безуморно все едно и също. Това е голяма дарба, ако се върши свесно. Не стига да учиш, трябва да научиш!

Бърз успех не очаквай. Бъди спокоен, търпелив, весело настроен. На оня, що не разбира, или е слабо развит, постоянно помагай.

Не се уморявай да разясняваш по 2, 3 понякога 10 пъти. Ако лично не направиш, не обясниш, не посочиш, никой за тебе няма да го направи, да обясни, да посочи.

Преподаваш добре, ако в самия урок всичко усвои здраво.

Причината за неуспеха дири отгоре надолу, вглеждайки се първо в себе си.

Основи за вътрешен ред: Слушай началника и в нужда към него се обръщай.

Каквото и да ти се случи — обади. Тоя закон сам изпълнявай толкова по-строго, колкото стоиш по-високо! Възпитавай се тъй, че да усещаш вътрешна потреба да обаждаш за всяка промяна в частта си.

В благоустроена сила, като в здрав човек: всеки усет в краищата веднага достига до главата. Без тоя навик няма част като живо същество: беда голяма е неминуема.

Самоволно не се отлъчвай. Пази оръжието в ред, тялото чисто, облеклото спретнато.

Воин, утвърден в тия четири точки, ще бъде надежен, тоест правдив и всякога еднакво изпълнителен, както пред, така и зад очите на началника.

Дето има вътрешен ред, там ще има и външен. — Залудо труд, когато няма ред. — Ред всеки военен и всяко НЕЩО — на мястото си; всяка работа — на времето си, честно и по установения начин. Редовността да стане навик на военния.

Военна дисциплина: Съзнателна, самодейна и задължителна подчиненост; бърза, точна и добросвестна изпълнителност; самоотвержена издржливост и правдивост.

Тя е в това: да извикаш всичко велико и свето, що се таи в дълбочината на човешката душа; тя не е бездейно самоотречение, що не отива по-далеко от буквално изпълнение и то пред очите, а самоотвержение на човек, които почита себе и затова е наклонен да даде повече, отколкото иска формалния дълг.

Основата и е страха да огорчиш началника, а не страха от сопата на началника.

Дисциплината е създадена за всички. Тя е силна само когато съществува не само отдолу нагоре, но и отгоре надолу. Всички сме безусловно равни пред общия дълг.

Здравата дисциплина е взаимност. Тя дава на началника не само права, но го и задължава: взаимност естествена и разумна: и кучето за храна те варди.

Нито една длъжност не трябва да мине без съответно право и няма право без честно изпълнена длъжност.

Възпитавай тъй, че ясно да знае, кога и кой да слуша, а и да се съпротивява. Навикът едностранчиво да слушат във всичко и всякога е опасен.

Послушността обърни в навик, но без да затриваш гъвкостта на характера, без да обезличаваш воина. Изпълнителността доведи до самоотверженост, тоест „По-добре да загина, но заповедта ще изпълня“.

Безусловно, точно, точно и незабавно изпълни всички заповеди, изобщо, не ни е вкоренено достатъчно. Ние не сме навикнали даже всякога да се разбираме един други; речеш: иди на дясно, а той отива на ляво. Заповедите не четем; ако ли четем, не ги изпълняваме. Не сме навикнали прочетеното да задържаме и прилагаме. Разпуснатост, сънливост на мислта или равнодушност към работа и това, все едно: необходимо е да се взрем в него и постепенно, но без друго да го изкореним от себе си.

Има военни, които щом получат заповед, дирят причини, откриват спънки, сочат сгоди, за да не я изпълнят. Прати го на работа, да ти каже вълци има на пътя. Накарай ленивеца на работа, ум да те научи).

За да вкорениш дисциплина иска се: личен пример. Без личен пример няма нравствено превъзходство, а без нравствено превъзходство няма дисциплина. Просветеното нравствено превъзходство е жизнена основа на началническото достойнство. И така: За да служи воинът честно и от сърце, сам тъй служи. Чувството за дълг се разпространява отгоре надолу.

Какъвто попът такъв и прихода. Ако попа попръдва, селото се насира.

Излизай какъвто си, докладвай каквото е: честната служба ще се зачете. Да излъжеш началника си, значи да измениш на дълга си.

Кой лъже, няма да завърже. Който лъже, той тъжи, Малък лъжец - голям крадец.

Покажи ми лъжеца, да ти кажа крадеца. Нравственото равнище е по-висок там, където съзнават недъзите си и открито ги признават, отколко там, дето страхливо ги скриват.

Еднаквост, твърдост и постоянство в дадените веднаж, но без друго разумни заповеди. Разумните заповеди всякога се изпълняват повече присърце; неразумните затъпяват началника: неизпълнимите довеждат до непослушност, тоест коренно подравят дисциплината.

Избягвай отмените: обикновено това предизвиква само бъркотия; честите отмени приучват частта да не вярва в разпоредбите.

Десет пъти мери, веднъж режи. Две къси думи, да и не, изискват най-много мислене. На думата си твърдо дръж. Речено, отсечено.

Давай заповеди малко, но будно следи да се изпълняват точно. Проверявай когато може да се очаква най-малко. Безусловна справедливост, която безогледно и с твърда воля въздава всекиму заслуженото.

Равенство не може да има в достойнствата. Способността, доказана на дело е право.

Който служи добре на Отечеството и Царя, не се нуждае от предходници.

Строга законност в обноските между началници и подчинени. Законът стои над всички. Той не признава лични вкусове и прищевки. Който не е честен изпълнител на закона, той не е достоен да заповядва, той не е способен да възпитава. Сам бъди роб на закона и война ще стане такъв.

Незаконните обноси са извънредно омразни: насилството се върши над безоръжни и безгласни. Беззаконната сила е най-голяма слабост. Безсърдечността, суровщината отвращава и възбужда: шипки и глогове не раждат грозде.

Да псуваш и да биеш, значи да вършиш онова, що е безусловно забранено от закона, тоест коренно да подравяш почитта, що му подобава; да постъпваш по поговорката „Цар дава, но пъдар не дава“. Да отхранваш не юнаци, а страхливци и на благородната служба да придаваш робска отсянка.

Ако всякога заповядваш късо, точно, не мънкайки, внушително, тоест така, че ВСЕКИ да разбере, що искаш и да почувства, че това не е шега, не ще има нужда ни от псувни, ни от побоища.

Не позволявай никога нищо, искано по неправилен ред. Искай безусловно всичко да бъде законно, честно, мъжествено. Всичко безнравствено осъждай и задушвай.

„Военият да бъде не само редовен, точен и непорочен, но и безкористен и добросъвестен в службата си, справедлив и учтив в обноските си, добър и весел в поведението си“.

Грижи за война. Докажи на дело, че във от боя залагаш на него, че в боя си сила и за тебе няма да има нищо невъзможно. Безуморната, грижа за доброто на подчинените е най-прекрасната и благородна длъжност на офицера.

Предпазливост, постепенност и съразмерност в наказанията. Ранното наказване наплашва, а честото — уста затъпява.

Да се поддържа дисциплина само чрез страх от наказания е най-лесно. Но то е недостойно, унизително и несъобразно с достойнството на война, който изпълнява родолюбив дълг. То показва пълното безсилие на възпитателя.

Изпълнени под страх от наказание не е добродетел. Делата да изхождат от добра воля, от вътрешна подбуда, от пълно съзнание. БЕЛЕЖКИТЕ, мъмренията, изобличенията да бъдат най-чувствителни за война.

Дисциплинарната власт е крайно средство, предхождано и последвано от други, по-силни, непринудителни и по-ползотворни мерки. Който обича война, той го предпазва от грешки, насаждайки твърдо знание за задълженията, владейки се умело и благосклонно, заповядвайки свесно, назидавайки често, хвалейки уместно, карайки въздржано, обучавайки разумно, надзиравайки будно.

Самоизпитвай се дълбоко, когато подчинените грешат. И помни: който подчинения наказва, той и сам себе си наказва. Първо бащински предизвести го. АКО стане слух, строго накажи го:

Добра дума — златен ключ. Където дума не помага, там опитай и тояга (законна!).

За мързел, вироглавство или неизпълнителност, макар и най-малка, без друго наказвай. Нищо по-пагубно от прошка: тя насърчава виновника. Безнаказанността е най-голяма жестокост. Заплашването е слабост. То скъсва връзките на нравствената послушност.

Непослушност никога не търпи. Злата воля като стъкло разбий: на зла круша, зъл прът. Във всяка част да има само една воля - началническата. Думата му да бъде закон в частта.

Наказвай навреме и ако може веднага след грешката. Нека свидетелите и веднага станат свидетели на самото наказание. Само така примерът поразява силно и спира вредното бърборство, спътник на непокорство.

Наказвай по дълг, съдържано, спокойно и възможно по-тържествено, за да предизвикаш виновника да се разкае. Накажи и забрави. С миналото юнака не кори. Насърчавай го, ако се подобрява. И помни : огънят очиства всичко !

Никога не отменявай наказание, наложено от подчинения. Не поставяй върху властта му: тя е твоя сила. Ако трябва, посъветвай сам да го отмени.

Да увеличаваш наказанието, наложено от надежден началник под предлог на слабост, е неуместна намеса в добре разбраната дисциплина.

Основа на дисциплината: изучи основателно подчиненията си; знай крепителите на вътрешния ред и причинителите на безредието, насърчавай добрите, а направи да треперят лошите. Дисциплината пропада, главно, от невникване в причините на злото. Въздържай офицерите си от грешки, въздигайки чувството на благородна усетливост и лично достойнство на съответната висина.

Особено предпазвай юначните, самостоятелните, упорните подчинени: в тежки мигове може да се опреш само на онова, що се съпротивява!

Наградите и похвалите са много по-силно дисциплинарно средство, отколкото наказанията. Честта по-добре ръководи достойните хора от страха.

Награждавай справедливо, бързо, възможно по-тържествено. Награждавай за принесена полза, съединена с погуба. Не превъзнасяй в подвиг способността да се умира доблестно и безславно. Възхвалявай доблестта само тогава, когато е увенчана с действителна победа. Единствен законен съдия е успехът.

Заслужената награда не трябва да чака. Не се успокоявай, докато не видиш заслужените наградени. Не възбуждай надежди, в чието осъществяване не си уверен. Незаслужената награда обезценява началника, обезсърчава честта, накърнява дисциплината.

Съдбата народна се решава на бойното поле: почитай и насърчавай борците повече от нестроевите. Похвалата действа силно не само върху чувството, но и върху ума.

Справедливата похвала е благоухание: недей я пази за мъртвите. Що е слънцето за полето, туй е похвалата за сърцето.

Наградата и похвалата задължават: Да ти порастне името, да ти порастне гайлето.

Голяма хвала, голяма беля. За безволния човек: Похвали го, подлуди го. Похвали го, та му извади очите. Често един само укор е достатъчен; защото е явен и действа силно върху облагородените сърца на борците.

Но постоянно да кориш, значи да обезсърчаваш и равнодушници да охраняваш.

Не осмивай. Не оскърбявай. Никога не отправяй изрази сурови, прекори позорни, думи низки и презрителни: Тежка рана заздравя, тежка реч не се забравя.

Сдържай поривите на човешката си слабост. Учи се не леко да кипваш, а леко да се въздържаш. Спокойствието е юначество. Нервните началници са най-голямото зло при охраната: гони нервността от войската; Отхранвай спокойни, величави началници!

Всеки си има лютина, блазе му, кой си я заюздва. Добре е да имаш юзда, но сам да си я туриш. Самообладанието е наша най-силна крепост, най-високо достойнство, най-ценно качество.

Спокойствие, достойнство, съвършена правдивост - отличителни черти на всеки воински чин.

Ако изтървеш прекалена дума, искрено признай гршката си. Който не я признава, не мисли да се поправя. Основна черта на нравствената сила — самоотричане. Съзнавайки своята немощ, ние се усилваме и с примера си благотворно въздействаме върху живите души, що възпитаваме.

Да началствуваш и да се подчиняваш е еднакво достойно и еднакво безлично.

Надутостта на началника и унижеността на подчинения, са еднакво недопустими и вредоносни. Военната служба е благороден дълг на свободен човек, а не робство.

Чинопочитанието пази строго. Здрава основа - взаимност: войниците дават чест по-правилно и по-будно там, където началниците я приемат редовно и не пропускат ни един зяпач, без да го поучат съответно.

Началници, които не отговарят на дадената им чест, са по-неблаговъзпитани и по-неизпълнителни от войниците. А не може изпълнителност да утвърждаваш, ако сам с такава не се отличаващ! Голямо зло е, когато възпитателя сам не е възпитан: това трябва да се гори с калено желязо.

Усърдно възпитавай воина в духа на истинска дисциплина, вежливост и сдържаност.

Тогава няма да бъдат нужни несъобразните ограничения: по кои улици да не минава, в кои места да не влиза, къде да не сяда. Тогава името „воин" ще бъде наистина почетно в живота.

Следейки безукорните обноски между началницит, войниците неволно ги вземат за образец и сами почват да се държат почтително и достойно.

Караулната служба. Който не знае основите и, не е воин. Тук глупави и умни не трябва да има: всеки да бъде твърд в тая служба. Зад всека запетая тук стои съд или кръв.

Подофицер и офицер да знае твърдо:

Караулният началник слуша: дежурния по караулите, коменданта и гарнизонния началник. Караулния началник може да заповядва на караула да употреби оръжие : за да защити лицето или поста, що пази ; за да запази самия караул ; когато затворниците явно се разбунтуват, противят се на караула или се опитват да избягат.

Караулния началник извиква караула на оръжие: при безредица или пожар до караулния дом, при струпване на народ пред него, за смяна, за даване чест и по заповед на лицата, що имат право да извикват караула за проверка.

Ефрейтори и редници: часовоят слуша: своя разводач, помощника на караулния началник, караулния началник, Н. В. Царя. Само тия лица могат да го сменят или да го снемат от поста. (Пост е това, що часовоят пази).

Часовоят може да стреля или да мушка : за да запази поста; за да запази себе; по затворник който бяга.

Наблягай на главното: пази будно; постът не оставяй; пушката никому не давай; без разводача никого не пропускай; дарове не вземай; не седи: не спи; не яж; не пий; не пуши; не разговаряй.

Всеки началник е часовой - получава задача, що трябва да изпълни до смърт; знае кого да слуша и кого не смее да слуша; готов е всеки миг да вземе на своя отговорност най-крайни решения по лична оценка на обстоятелствата. Ординарецът е същински часовой : умри, но заповедта отнеси.

Бой с ножове. Учи на най-трудното: който е възпитан на ножа, той и ще стреля спокойно.

Дръж пушката здраво ; тичай силно; ръгай със замах дълбоко и в отбелязаната точка; веднага ножа издърпвай и т. н. продължавай.

Стрелба. Преди всичко развивай съревнование. Работи всекидневно: цяла година наред. Колкото войника навикне да определя далечината до целта, съответно да поставя мерника, точно да мери, спокойно да спуща, толкова по-добре.

Колкото по-твърдо и по-сгодно стои телото на стрелеца, толкова ритането е по-малко и куршума лети по-правилно.

Обучението по стрелбата почвай с меренето, та всеки да знае, че главната работа е да вземе мерната линия.

На места, на стрелба обучават цели редици: с одного се занимават, а останалите се прозяват. Работи с малки редици (6—8 души) или даже да се обучават по двама. При тоя ред: времето не отива напусто; няма уморително, досадно чакане на ред; взаимно проверявайки се, по-твърдо ще знаят работата си и ще навикнат да мислят, че всеки може да бъде учител; занятието ще бъде по-живо и може да спечелиш време за почивка. Учителят учи: да променя целта, мерника, мерната точка; сам да избира мерна точка; да гърми слъд къса прибежка; правилно да изпълнява командите за единичен и залпов огън; сам да решава въпросите: Ще стреляш? Защо да? Защо не? (Не виждам или слабо виждам; врага е много далеко или е много малко). Как ще стреляш? (Толкова по-усърдно, колкото стрелбата е по-мъчна. Скоростта на стрелбата зависи от лекотата да ударя целта).

Учи просто и не се занимавай с бърборство: ако войника се научи да стреля и да мушка, то сам ще разбере и ще знае, защо е пушката и защо ножа.

Ако се научи да пълни, да стреля, да сглобява и разглобява пушката, то за него ще бъде ясно и назначението, и действието на частите, макар и да не умее да ги назове както трябва. Стреля по-добре оня, кой го е обучен по-твърдо и за кожата си трепери по-малко.

Успехът на стрелбата зависи 15 пъти повече от началника, отколкото от подготовката на стрелците. За да бъде силен, точен, убийствен, управлявай огъня спокойно и умело; частта си не разпръсвай много, следи я строго. Ротният командир лично оглежда местността, разпределя взводовете, посочва им задачите, определя кога да открият огън и усърдно залага да го съсредоточава, усилва, отслабва, според нуждата.

Взводният командир избира и ясно посочва стрелковите позиции и целите; определя мерника; мерната точка; вида на огъня; открива и спира огъня; следи падането на куршумите. Окомерът е най-добрия далекомер: занимавай ги с него при всеки сгоден случай и то най-вече лежешком.

Спокойно, разумно, без викове взводният и отделонният от мястото си следят, стрелците правилно да се разполагат, да поставят мерника; вярно да стрелят, всеки път по определена цел и всичко да изпълняват точно; да прибират патроните от излезлите и да обаждат, щом изстрелят половината от патроните.

Дръж огъня в ръце: в съгъстения строй безусловно тоест във всички случаи не само избирай целите, но и миговете за стрелба; във веригата — не всякога определяй мига за изстрела, но ръководи стрелците в избора на целите: на далечните и средни разстояния винаги; на близките възможно по-дълго.

Преди всичко и всякога мисли сгодно да го биеш, а сетне — да се прикриеш. Стреляй само тогава, когато можеш да удариш. Стреляй едновременно с много пушки, с един верен мерник, в една мерна точка. Откривай огън възможно по-късно. Лоша пехота гърми отдалеко; добрата скъпи огъня. Първите изстрели действуват най-силно: да бъдат точни: неточните врага ободряват. Стреляй против оня, що спъва движението напред на взвода, съседа, подръжката. Залягай да използваш надлъжния, кръстосания, косия огън. Всякога предпочитай по-малък мерник: късите попадения по-добре се наблюдават, а и дават повече рикошети, които също поразяват.

Мери се винаги под целта: рикошета е по-добър от прелета.

Пести патроните. Веднага спирай огня, щом очакваната от него полза не оправдава разхода на патроните. Щом изстреляш около половината патрони, обади на ротния командир. Бойно попадение — едва 1 на сто.

Строй. Сгъстеният строй е мощно възпитателно средство : началата му прокарвай толкова по-строго, колкото войника служи по-късо, а действия пръснато по-често. Основи на всеки строй: ред, единство, подчиненост при пълна тишина. Редът и вътрешната свързка не бива да се нарушават и на силно пресечена местност. Избягвай всяка прибързаност, що би накърнила реда. На бойното поле добрият ред е най-важното поръчителство за успеха.

Строя да бъде винаги строй: съсредоточена нравствена и телесна мощ.

В строя стой бодро, гледай весело и смело, отговаряй отривисто, радостно и високо. Никакви гласове освн командите, да не се чуват. Разговорите в строя е не само лош навик, но и знак за суетливост. Тишината е явен признак за правилна обучение и строга дисциплина. Утвърди хората в истинското значение на „мирно". „Стой" - мъртва тишина и неподвижност. Колко малка и да е, частта всякога и навсякъде да върви в строг ред, всеки на мястото си и равномерно.

Развий внимание дотолкова, щото стоеките в строя, всеки воин да бъде готов за единично изпълнение във всеки миг.

Както и да стоят хората, командата да бъде изпълнена веднага по точния и смисъл и всякога еднакво. Понякога нарочно сбърквай командите, за да ги приучиш да ги изпълнява точно. Точност и бързина достигай постепенно. Преди всичко добий точност, а после многократно повтаряйки, бързина.

Учи така, щото никаква команда да не изненадва. Частта е обучена, когато може да изпълни всяка команда, съставена от уставни думи.

Избягвай рутината; приучи хората да изпълняват всяка команда, даже, наглед нелепа. Учи така, щото репетиции да не знае.

Приучи го всякога сам да се равнява по редове и зад тил бързо и чисто. Поправи се, значи, най-първо изравни се! Всякога равни се напред. Почвай да поправяш строежа от краката си. Сгъстена част възпитавай така, щото хората сами да се стремят да възстановят реда, ако е бил нарушен и да умеят да го вършат бързо.

Бързо да се уреждат е много важно. Често минавай от безредица в ред, от тълпа в строй спокойно, живо, мълчаливо. Приучи тълпата да слуша командата също така, както и всяка строева част.

Колкото частта по-бързо и по-чисто се изравнява сама, толкова е тя по-обучена.

Ако знаят, че ги извеждаш не повече от 5-6 минути до началото на учението, скъпо ще ценят времето. Ако знаят, че за равняване ще им дадеш само няколко секунди, ще станат и живи и внимателни.

Излизай на учение в точно определения час, за да не хабиш напусто време и сили.

Учението почвай от мястото, където си настанен и свършвай с пристигане на това място. Считай учението от мига, когато войника излиза от бивака и до мига, когато се връща у дома. Често командуват и не обръщат внимание върху изпълнението: това не струва. Приучи всяка команда без друго да бъде изпълнена и будно следи за това. Не може командата да се обръща в пусто извикване на думи за никого незадължителни.

Приучи ги, че в командата няма пусти слова. Всяка началническа дума трябва да бъде свята. Уставните команди давай бързо една след друга. Задържай само след команди, които изискват особено изпълнение.

Предизвестявай строя за целта на движението или построението. Първо помисли къде и защо отиваш, след това върви там по най-късия път. Скъпи всяка стъпка. Навикът да

пазиш силите на война усвои даже в дреболиите, тогава ще ги пазиш навсякъде. Частта не трябва да страда за това, че на началника не е угодно да помисли.

Откажи се от навика да вървиш без друго с десния фланг напред: който е по-близо с него върви. Всички престроявания прави така, че да няма излишни движения, излишни обръщения. Пази силите на война не за сметка на обучението, а не допускайки безполезно да се прахосват. Помни : тежко на учение, леко в поход.

Съществена е посоката, а не равнението. Обучавай всекиго отделно да взима и да издържа посоката. За посока давай по-далечен предмет, следи точно да се обръщат към него. Първо не наблюдавай на равнението, а приучи го на свободна, широка, равномерна крачка. Строят върви не се чува, като един човк. В земята не гледай.

Когато уставните строеве са усвоени твърдо, покажи как се прилагат към целта, неприятеля, времето, мястото.

За всеки строй дай отговор на въпроса: какво ще направя, ако враг (артилерия, конница, пехота) изникне отнякъде. Решавайки тия задачи: обърни частта с лице към врага; високо, ясно и късо посочи къде е; дай съответните команди; строго изисквай стройно, изпълнение.

Първо мисли, а после незабавно оценявай, съответно решавай, срочно изпълнявай.

Приложеният устав има за цел да развие досетливостта, а не да упражнява паметта; да приучи спокойно да срещнеш изненадата, а не да мислиш, че без репетиция нищо не може да направиш.

Винаги преди почване и след свършване на учението преглеждай облеклото, стъкмяването и войнишкия строеж. След всяко бойно и полско занятие: късо, но живо и точно движение и действие в състен строй, церемониален марш, къса и силна реч.

Гимнастика: всеки ден по малко, но по-често и по-живо.

Нагласи я така, че да бъде не труд, а забава за войника: не се спирай само на уморително обучение и подготвителни упражнения, а по-скоро почвай да ги прилагаш на дело, играйки весело и живо, тичайки дълго, прескачайки смело, борейки се умело, катерейки се като кози по височините, преодолявайки всичко, но искай всякога да тича и скача правилно, строя да възстановява бързо. Искай повече живот и по-малко формализъм. Походи: на всяка местност, във всяко време, особено в планини и нощем.

IV. Основи на тактиката

Винаги и навсякъде — свързка, тоест ден обмен на заповеди, донесения, съобщения.

Най-тясна свързка между всички началници, подчинени и съседи е основа за взаимна поддръжка и първа необходимост за почин и победа. Иска се:

Всеки воин да знае ясно и накъсо, какво искаме да вършим, тоест целта:

Навикът всякога да се знае целта: оздравява успеха, опазва силите на частта, отстранява безполезните загуби, убеждава подчинените, че от тях искаш работа, тоест онова, което действително е потребно. Само младшите началници могат да обяснят целта на войниците. Ако това не изпълнява, те скъсват единствения духовен ток, що свързва цялото в едно същество, осуетяват единодушната дейност, главен залог за успеха и обръщат преките изпълнители в автомати, неудохотворени от стремежа да достигнат общата цел.

Всеки началник постоянно да заляга, щото частта му да знае, кой е вдясно, вляво, отпред, отзад и какво прави. Да не се знае това е престъпно.

Всеки началник на отделена част да донася къде е, какво има пред него, какво прави сам. Незнанието на тактическата обстановка е несъвместимо със съзнанието на дълга.

Духовната свръзка в делата да не прекъсва ни за миг. Колкото тя е по-пълна, толкова единицата е по-цялостна. Ако няма духовна свръзка, няма и единица като живо тяло, а разпокъсани части, неспособни за единодушна работа. Липсата на свръзка показва, че частта не е в ръце. Устройвай свръзка скрито, бързо, пестейки жива сила за бой. Средствата за свръзка да се допълнят взаимно.

Заповеди и донесения. Умението да заповядваш иска много повече от характера, отколкото от ума. Станеш ли началник, здраво дръж хората в ръце и заповядвай разумно. Кажете ми, как ще заповядваш и аз ще ти кажа, как ще се изпълни.

Поне половина от несполуките на война са плод на неразбории, възникнали от лошо дадени или зле разбрани заповеди.

Навикът внимателно да даваш, да приемаш и точно да изпълняваш заповеди се достига само с постоянна практика. Личното отношение е най-добрият способ за управление. При най-малката възможност заповядвай писмено; колкото заповедта е по-важна, толкова това е по-желателно: доказва готовност да отговаряш за нея. Това прави изпълнителя по-уверен и по-решителен, а началника — по-внимателен и по-точен: остава ясна диря.

Давай заповеди така, че да ги изпълняват всички, които попаднат под началството ти. Устни заповеди давай лично на изпълнителя или чрез надеждни мъже.

Заповядвай по реда на подчинеността; в краен случай - направо на изпълнителя, уведомявайки преките му началници, а получателят незабавно донася на прекия си началник.

Заповед давай късо, ясно, повелително, непреклонно, искай да бъде изпълнена точно. Така дадена и подкрепена, заповедта ще бъде винаги бързо изпълнена.

Колкото заповедта е по-къса, толкова е по-умна и по-свесна.

Заповед не се изпълнява като команда, тоест веднага: трябва спокойно, внимателно и няколко пъти да се прочете, ясно да се разбере, правилно да се предаде, тогава да почне да се изпълнява.

В заповедта посочвай: какво знаеш за неприятеля и съседите; главно - целта (какво, а не как); задачи на отделните части; мерки за разузнаване, охрана, наблюдение, свръзка, разпознаване; снабдяване с припаси; превързочно място и да ще бъдеш сам, та по-леко да командуваш, управляваш, водиш, въодушевяваш и по-добре да наблюдаваш. Що именно от изброеното ще влезе в заповедта, зависи вскога от обстоятелствата. Не трябва само да дадеш заповед, но и да накараш да я повтори, за да се увериш, че е разбрана.

Искай твърдо, повторението на всяка заповед (макар и 20 пъти, но учтиво) да стане навик. По-добре 20 пъти да попита, но да разбере и свясно да изпълни, отколкото веднъж да сбърка. "За проверка, понякога нарочно заповядай смъртно и притворно разсърди се, ако иска да му разясниш, следи, ще настоява ли.

Искай всеки да повтаря точно само съществуването и тона на заповедта.

В трудни минути тонът много значи, защото какво да направи е в смисъла на заповедта, а как да направи — в тона. Подофицер и офицер незабавно и точно да запишат заповедта и времето на получаването и, а този който я дава, да подпише. Провери часовниците! Дадеш ли заповед, провери, изпълнена ли е тя.

Чрез опит убеди го, че не може да не изпълни заповед при каквито и да е обстоятелства. Тежък грях взема на душа и много се излага оня, който не желае да разбере това. Будно следи, какви неразбории възникват от заповедите ти, внимателно издирвай причините и признай грешката си, ако си направил такава. Учейки, учи се. Неизпълнителност поради забравяне или по небрежност, не може да бъде търпяна. Повторение на заповеди не трябва да има.

Да приемеш заповед незнайно от кого е голяма грешка : задръж предавача, провери, съответно изпълни. Ако по-долен пряк началник ти заповяда нещо, а по-горен противното, слушай по-горния, но кажи му първо за получената по-рано заповед. Ако пряк началник ти заповяда едно, а не пряк или старши противното, слушай прекия си началник. Изпълниш ли заповедта, попитай се: какво още може да направя за да улесня общия успех. Нищо не е направено, щом остава още нещо да се прави. Навикът да не правиш повече от заповяданото показва посредственост и слабо разбиране на дълга.

Донесения - основа на началническите разпоредби. Донасяй навреме, вярно, пълно и четливо. Даже и да се случи беда, нищо не значи, ако навреме узнаеш за нея. Ако ли узнаеш късно и неочаквано, може да излезе даже погром.

Не преувеличавай тежестта на боя и силите на врага. Ако сам не преувеличаваш опасността си, то и други няма да вършат това и напусто да искат подкрепа. Отличавай лично видено от чуто. За неприятел донасяй : кога, колко, къде и какво прави. Донасяй не само за всичко забелязано, но от време на време и когато нищо ново не се е случило. Важните донесения проверявай и точно предавай. Упражнявай се по-често да излагаш съществуващото на донесението, без да мислиш дълго. Донесението може да замениш с скици, знай само, кога и какво.

Походи. Основа на всеки успех: да стигнем на място и навреме със запазени сили, готови за бой. Войната е в нозете. Походите са надежно мерило за оценка на частта. Те поглъщат повече жертви от боя: давай всички възможни, според обстановката, сгоди на частта. Преди похода: преглеждай обувките, оръжието, припасите, облеклото, раницата. Не позволявай да носи излишни неща.

Ако може, винаги войниците нахранвай ; манерките напълвай; огньовете изгасвай; квартирите уреждай. Тръгвай точно в определения час: чакане нито за миг; излишна стъпка нито една. Ако пазиш силите на войника, цялата част ще бъде по-бодра, а и останали назад ще имаш по-малко.

Посочи в каква колона ще върви частта. Яко пътя се стеснява, отвори, нови проходи. Не допускай да се престроява : това изморява и забавя. Челният взводен командир води равномерно; от време на време, особено на завоите, обръща се, проверява хода и съответно поправя го. Другите взводни и ротните командири - на опашката на взводовете и ротите: оттук следят най-добре.

Не ускорявай вървежа: изморената и разстроена част е неспособна за никакво важно усилие. Залягай юнаците да бъдат весели, да пеят, да разговарят; музиката — да гърми, да ги ободрява, да ги оживява. Непрестанно следи: всеки да върви на мястото си. Ако някой наруши реда, веднага възстанови го, обръщайки се повече към честолюбието му, отколкото чрез сурови укори.

Сам пази мястото си и толкова по-строго, колкото положението е по-тежко. Там дето офицера пази мястото си, войниците и не помислят да оставят своите. Да го напусш, особено в тежки минути, то е все едно часовоя да напусне поста си. Частта и началника и трябва всякога да съставят едно цяло.

В поход ред в частите ще има само тогава, когато се иска всякога да вървят в ред; иска се не само от старшите началници, но от всички. Ротните командири са основни устои за подържане на реда: ако ротите вървят в ред, то и цялата колона ще бъде в ред, колкото дълга и да е.

Ротните командири да пропускат покрай себе частите си: колкото по-често, толкова

по-добре; най-вече на места, където по-леко възникват безредици (села, чешми, мостове). Изобщо, мястото на всички началници е там, където повече е възможно струпване, следователно и безредици.

За да възстановиш реда, когато разтягането е неизбежно, спри главата за да се сгъстят, но по никой начин не допускай да тичат. Разстоянията може да се намаляват- не бива да се увеличават. Дежурните и дневалните да вървят след ротите си, да прибират останалите и заболелите да предават в болничните коли.

Подържай най-строг ред в обоза: да върви в нишка, по дясната страна на пътя ; коларите на местата си; на спирките никакво изпреварване. При обоза — никакви излишни хора. Без такъв ред, имайки всичко, нямаш нищо! - обозът ще запуши пътя, сам назад ще остане и всичко ще спре.

Всеки час — малка почивка. Тя е полезна даже когато отиваме на изстрели : намалява умората и показва, че сме спокойни, тоест на всичко способни.

За почивка, в определеното време всеки ротен командир дава два знака ; по първия- всички тръгват в крак, вземат на ремък. Втория знак на челния ротен командир показва точно времето за почивка на главата на дружината.

Останалите роти се подбират и по втория знак спират, отбиват се, почиват.

Към края на почивката: по първия знак всички живо се строяват на пътя, вземат на ремък ; по втория знак тръгват в крак. След няколко минути поход дай свободно ; пушката носи кому как е по сгодно.

Колкото войниците са по-дисциплинирани, толкова могат да бъдат по-облегчени.

При случайни задръжки: стой, седни и ако ли спирката е дълга: раниците свали!

На малките почивки: не се отдалечавай, целия път не заприщвай, зле нагласеното веднага поправяй. На големите почивки: вода, храна, завет.

На дневните: поправка, почивка, основателен преглед. Ако са няколко, кратки, но срочни и свесни учения. При походи далеч от врага - сгоди; близо - бойна готовност, тоест да разузнаваме, да се охраняваме, събрано да вървим, възможно по-скоро дружно да нападнем. Усилен поход разпределяй : след първата трета- почивка 1-1 и половина час; след втората трета- 4-5 часа, вода, храна; после - останалото.

За нощен поход: изучи пътищата; вземи надеждни водачи; върви по-събрано; охранявай се по-близо; пази свръзка, посока, ред, тишина; съкрати почивките, на почивките не сядай; без заповед не стреляй. В пек: вода : тръгвай по-рано или нощем пътувай, а в жегата почивай. Увеличи разстоянията ; намали бързината; раздвои колоната; избягвай низината; облекчи войниците, разкопчай яките, запретни ръкавите; покрий с кърпи главите.

В студ: усилена храна; неподвижно не стой; на ветровити места не почивай, не сядай, не задремвай. Който седне, заспива; който заспи, умира. В сняг: челната част често сменявай ; в светло похода свършвай.

Средства за да скриваш движенията си: бързина; нощ; тайна; хитрост: предните постове оставяй на местата си; никого не пропускай през постовете; селата избягвай; лъжливо нападай в посока, обратна на движението си; оставай команди да подържат бивачните огньовете; охраната насочи в лъжлива посока.

Пази се от хитро-мъдра подвижност. Хитрата лисица — цялата в капана.

На умните работи сал брадите им ги знаят. Възпитавай се така, че езикът да слуша главата, а не обратно. Не говори излишно за силата, състава и кроежите ни; откъде идем, за къде отиваме. Залавяй всички лица които разпитват. Външни хора до частта не допускай.

Разполагане на почивка. Загубите от болести са по-големи отколко от битки. За да намалиш тия загуби: разумно пести силите на хората; изобилно, добре и навреме храни

ги; давай укрепителна почивка. Тя е възможна само при добро настаняване, навик на всички началници да се грижат по-напред за войниците и да не ги безпокоят с несъществени искания.

Тук няма дреболии: най-малкото невнимание към нуждите на война неминуемо ще намери своите жертви. За да възстановиш силите на частта си, често се иска повече умение, отколко да ги употребиш.

Щом получиш заповед, настанявай се бързо: не губи време и сили напразно. Целите единици (роти, взводове; отделения) не късай, не размесвай и разположени веднъж не премествай; всякога взимай мерки да разубаваш; да се охраняваш, бързо да се събираш и за бой да се приготвяш. Най-лошите квартири винаги предпочитай пред най-добрия бивак. Всеки взводен командир лично размества взвода си с отредените квартири; взема мерки против пожар, донася.

Ротният командир преглежда квартирите, определя вътре в селото сборище, което лесно се намира и да има сгодни изходи навсякъде; изучва, поправя и отваря пътища; установява бърза свръзка; назначава знакове за сбор; донася. Офицерите живеят в рамките на своите части. Всички чиновници изучават околната местност. Ротата се събира на мястото, определено от ротния командир; ротите от всяка дружина — на сборището, посочено от дружинния командир.

Всеки сбор върши бързо, но спокойно, без най-малка глъчка и суета. Да приучиш частта си така да се събира — твой най-свещен дълг.

Суетливостта, робският бяс, хлъзганицата поразяват повече от куршума.

Чрез опит определи най-малкото време, потребно за сбор и никога не отстъпвай от него. Ако бързаш повече, принуждаваш частта да се безпокои и да мисли, че уж така трябва да бъде, когато се очаква враг. А очаквайки бой, успокоявай хората с всички мерки, до пълно спокойствие и размерност на гласа при даване най-малката заповед. Офицерите и подофицерите да бъдат първи на сборището и да проверяват, всички ли са налице. Ако врага неочаквано се вмъкне в селото, всички остават в къщите и отчаяно, ги отбраняват.

Когато се настаняваш на квартиро-бивак, използвай всички покриви, стени, огради, които може бързо да приспособиш за подслон, дворове, градини, близки поляни, но улици - никога. Частите използват покривите посменно.

Всяка рота да има по няколко къщи, където да готви да раздава храна, да гледа болни. Избирай бивак зад авангардна позиция; близо до път, покрит от погледа; със сгодни изходи навсякъде; сух; заслонен от ветрове; наблизо: вода, дърва, слама, храниво. Избягвай големи биваци.

Преди да разпуснеш хората: посочи границите на бивака, мястото на водата и на нужниците. Изучи и поправи пътищата от бивака към авангардната позиция.

За близка охрана, бойна готовност и вътрешен ред: външни караули; постове при изходите; дежурна част в градовете; комендант; дежурен по квартирите; вътрешен караул, който поставя часови при обозите, кръчмите, чешмите; изпраща патрули по улиците.

Офицерите и подофицерите спят по-малко от-подчинените си и будно следят: самоволно да не се отлъчват; да не се напиват; оръжието и всички неща да пазят; чистота да подържат; чуждата собственост да почитат; жителите да закрилят, но ако са ненадежни: вземат заложници; загради изходите; приготви селото за отбрана.

Да разпиляваш в мир е грешка; да разпиляваш по време на война — престъпно.

Частната собственост е неприкосновена. Лекото отношение към имота на жителите в мир подготвя „мародери" на война. Всеки случай на „мародерство" доказва бездейност на частните началници.

Охрана: пази войската от изненади; дай и време и място, за да се приготви за бой.

Добрата охрана изисква будно и непрекъснато разузнаване.

Охрана в поход: авангард (флангар, ариегард -Авангардът разузнава; охранява: оглежда местността; отстранява пречките.

Ако срещне враг, мъжествено го напада (обхват), разсейва мъглата и разузнава; завладява опорни точки и доставя място за маневриране; приковава го; прикрива развоя на главните сили; печели време, широко използвайки огъня, местността, лопатата.

Ако срещне много силен враг, веднага завладява опорни точки, здраво се настанява и с отпора си дава на началника време и място, за да се разпореди съответно. Авангардният бой е начало на общия бой.

Ако преследва, не дава на врага да се спира: напада го яростно; обхожда го постоянно, разузнавайки усърдно отстрани, за да не се натъкне на засада. Ако спира близо до теснина, силно заема изхода и.

Флангардът следи неприятеля, ако е неподвижен; задържа го, ако настъпи; напада го, ако първи е достигнал мястото, което иска да заеме, за да спечели време, докато пристигнат главните сили. Ариегардът разузнава за неприятеля; постоянно следи го ; бди особено за крилата и страничните пътища; задържа го, като създава пречки; разваля пътища ; унищожават мостове ; задръства теснини ; заема силни позиции (далечен обстрел; прегради пред фронта; оздравени крила).

Когато главните сили бъдат задържани по пътя, жертвува всичко, ако трябва, но не забравя свещения дълг да спаси другарите си.

Будност. Единство. Твърдост.

Началникът на челния отряд е, обикновено, офицер. Той върви пред него с група патрулни, към които, ако е възможно, всеки път се придават колоездачи- Той узнава пътя за движение и оздравява вървежа в дадената посока. Той е снабден с карта, бинокъл и, ако трябва, дава му се надежден водач. Според местността, времето, силите, що прикрива, той изпраща патрули; посочва им къде е неприятеля и какво особено да оглеждат.

Усърдно оглеждайки местността, залага да не задържат войските. През теснина, гора, село минава възможно по-бързо, по-будно, настанява се отведнъж и оздравява излиза на колоната. Всички донесения лично проверява. Срещне ли враг, без да жали себе си, употребява всички усилия за да определи състава, силите, посоката му и навреме да донесе. Надеждно средство за това — обхват.

Слаб неприятел преследва ; ако е силен, преди него заема опорни точки и упорно ги задържа. На почивките продължава да охранява. Началникът на патрула върви начело: за да види, да оцени, бързо да донесе, правилно да води. Патрулните вървят така, че да се виждат взаимно, да се подкрепят, всички заедно да не бъдат изненадани или отрезани. Вървят будно, срочно, прикрито; местните предмети претърсват (обхват); често бърдата изкачват, спотайват се, оглеждат се; нощем често се спират, слушват се; всички лица хващат и на началника препращат. Ако видят прах, огньовете, блясък на оръжие, появява се враг — веднага обаждат. Ако ненадейно се сблъскат със силен враг, стрелят. На почивките продължават да пазят.

Всички началници на походните разчленения вървят на стъпка напред; ако се предвижда бой — възможно по-напред ; всички непрестанно разузнават; всички надеждно се свързват в дълбочина и на ширина.

Колонните началници навреме донасят за: всяка среща с врага: задръжките по пътя; времето когато достигат град/село, река, место за почивка и нощувка. Само така войските представляват едно цяло, макар и да са раздалечени много.

Охрана на почивка: предни постове. Войска, която иска да почива спокойно, трябва да владее цялата местност на далечен артилерийски изстрел.

Залягай да достигнеш възможно пълна и надеждна охрана, употребявайки най-малко войска за това.

Изобщо, войската се охранява от роти, които получават точно определен участък.

Основа на охраната са заставите: те дават отпор на врага, ако нападне. Силата им е взвод и повече, според задачата, важността на мястото, близостта на противника.

За да не бъдат изненадани и да имат време да се приготвят, те се охраняват с постове; постоянно изпращат патрули.

Между всички части от охраната да има надеждна свръзка и взаимна огнева поддръжка.

Всека част пази будно, тихо; без нужда не се мърда; без заповед огньовете, не пали; държи врага в неизвестност за силите и разположението.

Всеки началник: отговаря лично, щото частта му във всяко време да бъде готова да срещне врага; изучава грижливо околната местност; когато се настани — донася.

Длъжности на чиновите по охраната. Началникът на авангарда по карта съобразява дължината и формата на охраната, определя силата и състава и, назначава началник на предните постове и му дава нужните наставления.

Началникът на предните постове изучва по карта местността, оценява достъпите, разпределя войските; избира, проучва и посочва отпорната линия; всекиму отрежда точката за отбрана и пътя за движение; посочва, какво да правят, ако враг нападне неочаквано. Когато частите заемат местата си, донася, проверява, поправя, номерира, свръзва. Определя мястото на резерва, вида за почивката му и обикновено стои при него. Ако не получи пропуск и отзив, сам ги назначава; за разузнаване и оглед изпраща разезди (патрули); за проверка — особени лица или сам отива. Дава упътвания за храната, кладенето на огньовете, смяната.

Ротният командир изпреварва ротата, бързо оглежда местността, определя мерките за охрана, за оглед, за свръзка и за среща на врага; посочва мястото на заставите; разпорежда да се укрепят някои точки; да се заградят пътища; ако е на крило, охранява го с по-силен пост. Той проверява заставите и постовете, номерира, донася, прилагайки скици. Залага възможно по-скоро да нахрани хората, за да запази силите им за по-нататъшни задачи. Всички донесения лично проверява и важните по-горе препраща. Началникът на заставата разполага я скришно до главния път и ако трябва, укрепва или приспособява няколко точки, които взаимно се поддържат, за да не бъдат бързо обхванати.

Охранява с постове, които изпраща едновременно, право от мястото, където е заставата. Докато се разполагат постовете, пази пълна бойна готовност. За самоотбрана поставя часови, които да виждат повече свои постове. Всички донесения лично проверява.

Старшият на поста оглежда мястото, поставя часовите, показва им накъде, какво най-вече да гледат и какъв знак да подават на поста, ако се появи враг.

Мястото за поста избира така, че часовия да вижда надалеч и да чува, без да бъде виждан и чул (дърво, дом).

Проверява всичко, е какво видял часовия; ако е важно обажда. Спрените лица разпитва, преглежда; наши — пропуска; чужди — със стража препраща. Бегълци обезоръжава и със стража препраща. Преговарящи обръща гърбом, обажда и с тях не разговаря.

Часовоят гледа и слуша, какво се върши напред от страни. Ако види нещо, със знак предава. Никого не пропуска, освен свои патрули и началници. Ако приближават малки команди, обажда на другарите, всички се хвърлят изведнъж и ги изколват. Ако неочаквано изникне враг, стреля.

Стражевите патрули се състоят от малко, но избрани войници; старши — надежен: от него зависи успеха.

Патрулите вървят будно и по двама заедно; оглеждат закритията; запомнят местността: услужват се: за да не бъдат отрязани, връщат се по друг път.

(Обучението по охранителна служба приспособявай към караулната така, че да не вижда разлика между тях; разлика има само в задачата. Обучавай практически в полето: денем и нощем. Давай видими предмети да издирват, пращай хора да се промъкват или да изненадват).

Ако враг нападне, предните постове се съпротивяват с крайно мъжество, определят силата и посоката му и донасят; като го отбият, заемат предните си места.

Разузнавателна служба. Близо до неприятеля и на пресечена местност възлага се, главно на самостоятелни патрули.

Те определят : къде е, колко сила има и какво прави неприятеля, издирват скрити подстъпи, оглеждат за опорни точки .

Тая служба изисква смелост, точност, умение бързо да се опознаваш непозната местност. Основа за успех : цел - точно определена, проста :

Виждат ли се неприятелски биваци; заето ли е еди кое село; достигнали ли са до еди къде войски ; вървят ли войски по еди кой си път; какви са подстъпите от ... до . . .

Предните малки началници първи да запознават по-големите с обстановката!

Самостоятелни патрули. Ако те пратят да разузнаеш или да огледаш нещо, изпълни и веднага върни се.

Ако те пратят да наблюдаваш дял от местността или противника без да го изпускаш от очи, наблюдавай, известявай до определеното време. Това е твой пост, както в караул.

Разпоредби на началника. Преди да тръгнеш: най-първо, разбери добре, защо се праща патрула. Повтори на началника получената заповед. Ако не си разбрал, моли да ти я разясни. Прегледай хора, оръжие, снаряжение и запаса, от храна. Разясни на целия патрул дадената поръчка и как ще я изпълниш. Ако е тайна, разясни я по пътя.

Назначи си заместници. Нагласи условни знаци.

Вземи : карта, книжка за донесения с пликосе, молив, нож, компас, фенер и часовник.

На няколко листа и плика напиши навреме адреса: кому и къде. Ако имаш водач, пази го будно. Как действа самостоятелния патрул ? Върви скрито. Преминавай (с целия патрул или по един) от наблюдателната точка на друга.

Пази се грижливо. Преди да влезеш в затулени места, оглеждай ги усърдно. Разузнавай незабелязано. Видиш ли враг, пръв нападай смело, ако обстановката не пречи на това.

Да доведеш пленени е много полезно. Почивай в затънтени места. Донасяй на оня началник, който те е изпратил. Връщай се по друг път: повече ще видиш, по-леко ще минеш. Щом се върнеш, яви се на началника и обади му, какво си свършил и какво си видял.

Бой. Решава се съдбата на Отечеството. Цел на боя — да изтребим врага.

Основи за успех на боя: Сам умри, а другаря спаси.

Върви напред, макар предните и да падат.

Не бой се от смърт, колко тежко и да е: ще победиш.

Само оня достига целта, който се реши по-добре да умре, отколкото да не я достигне.

Няма положение, от което да не може да излезеш с чест.

Когато няма време или не можеш да чакаш заповеди, действуй самостоятелно, залягайки да достигнеш общата цел и възможно повече да навредиш на врага.

„Тайната на победите е в юначеството, твърдостта, буйността, издръжливостта, упорното преследване на целта. Най-малката колебливост или нерешителност увеличава загубите ; а устремът в нападението и дързостта ги намалява. Прочее, всякога напредвай, без да броиш загубите, без да гледаш трудностите, без да се спиращ пред опасностите, докато достигнеш целта.

Съгласувай действията на пехотата и огъня на артилерията. Ако пехотата не напредва, артилерийската стрелба е безполезна. Веднъж завладяна точка никога не напускай. Добитите успехи разгласявай и преувеличавай ; несполуките скривай и сам, без ничия помощ, залягай да поправиш грешката си.

Свойства на боя. За да избегнат действието на оръжието и окото на издигнатия в небесата наблюдател, войските усърдно използват местността, скриват движения и позиции. Бездимният барут улеснява това. Неизвестността поражда неопределеност и неувереност. Далекобойността затруднява приближаването.

Разузнаването е много мъчно. Опасността от огнена изненада е голяма.

Непредпазливото излизане пред готов враг може да причини грозни загуби.

Близкото и бойно разузнаване са много важни и се вършатот всички родове войски.

Боят се захваща трудно, предпазливо и отдалеко.

Колкото по-наближаваме врага, толкова силния огън по затруднява ръководството, докато го прекъсне свършено и всичко се предостави на досетливостта и предприемчивостта на всеки воин.

Иска се: здрава отхрана, за да може всеки сам да мисли и да действа; желязна дисциплина, за да се запази единство в дейността.

Работа на войските в бой. Пехотата е главен род войска. Тя често носи тежестта на боя и решава изхода му: всички родове войски самоотвержено да и помагат, за да изпълни възложената и задача. В отплата, тя пази артилерията; поддържа конницата. Средства за борба : огън, движение, нож, лопата.

Артилерията всякога, с всички сили и средства помага на пехотата за постигане общата цел на боя. Заслугата и ще бъде голяма, ако съумее точно да обстрелва врага до самия удар с ножове.

Иска се: надежна свръзка, будно следене и ясно разпознаване нашите най-предни пехотни части. Конницата бие се, разузнава, охранява.

Главна задача на конницата: да помага на другите войски в боя за достигане общата цел. Пионерите придружават пехотата, махат пречките по пътя и, помагат и да се укрепва.

Нападение. Когато настъпваш близо до врага, всяка част насочи на ясно определен местен предмет, който трябва да достигне. Обикновено частта разделяй на групи; всяка група води началника и.

Широчината на развоя е извънредно променлива. Тя зависи от целта, числото и качеството на войските, местността. Тя може да бъде много голяма, особено в началото на боя. Установявай винаги действително командване, надежна свръзка и взаимна поддръжка.

Срещнеш ли враг—винаги нападай първи. Преди да нападнеш, лично оглеждай местността, оцени я и ясно реши, как да достигнеш целта си. Да нападаш, значи да напредваш напук на неприятелския огън. За това:

Използвай местността за да напредваш възможно по-бързо, по-скрито, по-безнаказано. Прибягвай живо и пръснато или на групи от закритие на закритие, от опора на опора. Откривай убийствена надмощна стрелба, за да го уплашиш, да го накараш да се скрие и да не стреля или да стреля зле. Затова още първоначално разпръсвай силни вериги, а в поддръжка оставяй малко войски. Но ако действаш на крило или самостоятелно, дръж от начало по-силни поддръжки.

Ако напада конница, обърни се с лице към нея, тури ножа, използвай огъня спокойно, стреми се към целта си упорно.

Стреляй за да можеш да напредваш. Не стреляй, освен ако не може да напредваш без огън. За да напредваш и да стреляш едновременно, съгласувай действията на частите си: едни да напредват, други да стрелят.

Един само огън не стига: върви напред, наближи възможно повече врага, налети на нож и унищож го. Никой и под никакъв предлог няма право до ограничава почина на по-малките, когато бъде изразен в стремеж да се върви напред.

Ако някоя част спре, поддръжките буйно я увличат. Ако не може да напада, утвърдява се, засипва врага с куршуми, готова всеки миг отново да се устреми напред.

Дейно упорство! Беззаветна дързост!

Съединението на ожесточено челно нападение с обхват най-добре достигат успеха.

За успех на главните нападения иска се: твърда решимост да победим или да погинем; подготовка; дълбочина; прикрити крила, бързина; изненада; самоотвержена поддръжка на цялата биеща се войска. В решителния миг на боя вкарай и последната пушка.

След успех: безотложно, упорно, преследвай врага; бързо уреди частта; нахрани хората.

Да прекъснеш борбата през деня, когато пехотата е близо до врага, е работа тежка и опасна. Упорствай! Истинското мъжество само в бъда се показва! Ако се налага: излизай от боя на части, с широк фронт, скришно.

Няма предлог, който би могъл да оправдае самоволното оставяне на бойното място!

Отбрана. Прикови врага с по-малко сили, а с главните удари бързо, неочаквано, смъртоносно, тоест отбранявай се, нападайки.

Добре изучи позицията, оцени я, не се разхвърляй, а силно заемай важните точки.

Който иска да запази всичко, не запазва нищо. Използувай напълно местността, лопатата, огъня (особно надлъжния, кръстосания, косия), разчлени се в дълбочина, запази крилата чрез стъпала, пригови се за всичко; не се издавай.

Измери разстоянията, разчисти обстрела, избири наблюдателни точки, поправи пътищата, усили позицията.

Винаги устройвай две позиции една зад друга, но първо подготвяй предната. Всяка позиция се състои най-малко от две линии, съединени с ходове. Първоначално вземи мерки за надлежен обстрел на линиите с картечници. В и зад предните линии устрой опорни точки, загради ги от всякъде с телени мржи. Маскировките и лъжливите постройките използвай най-широко.

Не заемай позицията, докато не видиш, че врага започва да напада.

Всяка точка защитавай отчаяно, до последния човек.

„Опорна точка умира, но не се предава“.

Огън - силен, точен, убийствен. Но огъня не всякога стига за да спреш врага. Едно само успява, да нападнеш.

Ако врага наближи или се двоуми, частните поддръжки го нападат яростно, ако го изненадат; засипват го с куршуми и веднага го нападат, ако е готов.

Поддържай у войските смел нападателен дух и чувство на тяхното надмощие над врага.

Ако враг завладее опорна точка, закрепни се наблизко, уреди се бързо и веднага нападай отчаяно. Окомер, бързина, натиск.

Докато обратно не завладееш позицията си, счита се, че си напуснал поста си.

Нападение и отбрана на опорни точки. Нападение : оглед ; грижлива подготовка (огън, обхват, нож). Постепенно завладяване местността и утвърждаване; нападение с достатъчно сили — право пред себе си.

Отбрана: оглед, разпределяне на участъци с отговорни началници, заемане с малко хора с много патрони и ръчни гранати, когато нападението бъде неминуемо; упорита защита на краищата; яростни внезапни нападения откъм крилата.

Нощно нападение : оглед; надежни водачи ; точно определена цел; свързка ; посока; отпочинали и добри войски ; спокойствие; тишина; съсредоточеност; широка употреба на ръчните гранати; беззаветна дързост. Никакво отстъпване!

При успех: уреждане, затвърдяване; на опасните посоки — патрули.

Отбрана : бдителност (патрули, секрети, засади), постоянна готовност (пред окопите — пречки; близо до веригата — поддръжки); позиция с тясно чело, без пречупване и вгъване; защитени крила ; голямо спокойствие ; огън отблизо ; ръчни гранати; решителен удар с ножове.

Борба в планината. Настъпвай широко по всички пътеки и пътища за да използваш бързо повече пушки. Близо до врага избирай пътища, които отиват по гребени. Начело - надежни водачи. Офицерът, който води, избягва стръмните склонове, криволичейки. Колоната по един е обикновен походен строй. Между взводовете 20-25 крачки; между войниците - 2 крачки. Взводните и ротни командири — начело на единиците си. Върви бавно, но равномерно. Съобразявай големината и числото на почивките с трудностите на пътя. Почивай на завет. На почивките подтягай войниците към главите на взводовете.

Непременно условие - свърши похода на светло.Бивак избирай всякога на склон и на завет; около палатките - вади.

Близка охрана много грижлива и от всички страни. Свързвай надежно всички охранителни части (оптични сигнали, бързоходци).

Охранителните части в поход вървят на скокове, според опасните места напред и от страни. Там придавай работници със сечива за да поправят навреме пътя.

Силни странични прикрития без раници и с водачи вървят по страничните височини или поред ги заемат, пропускат главните сили и се присъединяват към опашката на колоната. Далеч напред по височините навреме изпращай разезди или отделни конници с бинокли. Всички части от колоната свържи с главните сили чрез верига от отделни войници.

Разузнавай срочно и безспирно чрез групи от надежни човеци, познаващи местността и облекчени.

Бой. Дейност, решителност, почин. Челните нападения са трудни: винаги обхождай и обхващай (щипци), винаги заемай по-високите върхове, косо, надлъжно или тилно врага обстрелвай.

Частните поддръжки са много важни : дръж ги по-близо.

Бойното поле и особено крилата наблюдавай будно чрез офицерски постове с бинокли.

Свързка поддръжай здраво; охранявай се от отвсякъде грижливо.

Планина се охранява, главно, чрез движение (нозе и дробове). Част която се спре и чака е изгубена: тя ще бъде скоро обхваната, обходена и отрязана.

Победата изисква: твърда решимост да умрем с чест ; съсредоточеност на силите; еднородна и напрегната дейност.
Дисциплина. Обучение. Чистота. Здраве. Спретнатост. Бодрост. Смелост. Юначество.
Победа!
Който в бой умре, той вечно ще живее.
Кой остане жив, нему чест и слава!

V. Как да се учи тактиката?

Цел: да научи офицера да оценява всяка обстановка, особно местността; да решава бързо, съответно прилагайки уставните основи и правила; да заповядва, донася, командва ясно и точно; да действа еднородно и твърдо.
За успеха на делото: искай приложно знание, изразено в разпоредби на самото място, а не в пусто бърборство : строевият офицер е назначен да работи, а не да говори.
Разложи тактиката на ред практични похвати, които показвай на полето разчленено.
Упражненията на самата местност са най-добри;
Убеди офицера, че тук няма хитрости: колкото по-просто пристъпва към задачата, колкото по-свободно пуска в ход здравия си смисъл, толкова по-добре.
Цялата тактика сведи към тази пътеводна мисъл: цялото безчислено множество военни цели достигай само с 2 средства: поход и бой, а за да не бъдеш изненадан, тези положения винаги придружавай с мерки за разузнаване, охрана, наблюдение, свързка, разпознаване;
Собствено за бой научи: дръзко и упорно да нападаш; упорно и свесно да се отбраняваш. Ротата е подготвена за бой, само когато умее свесно да напада и да отбранява местните предмети.
Най-основателно обучи частта да се бие между други части. Особно полезни са занятията с части по военен състав.
Давай задачи прости и къси, които ясно определят обстановката и поръчката, която трябва да се изпълни. С задачата не предрешавай въпроса за нападение или отбрана.
Сложни задачи не задавай, на увъртания не приучвай: Успехът се гради само и всецяло на тези две основи. Готовност да се жертваме; добре да разберем, какво иска началника, тоест еднородно да действаме.
Развивай възможно повече ума, достеливостта и способността ясно и самостоятелно да мисли. Възпитавай в неукротим настъпателен и деен дух; широко развивай почина и способността, не боейки се от никаква отговорност за смелите си решения, твърдо и непреклонно да ги изкара до край.
Способ за работа: няколко пъти внимателно прочети цялата задача: вникни добре в обстановката за двете страни ; лично огледай местността, свободно, без всяка превзетост, размисли здраво, спокойно, просто, изхождайки от началото:
Прави онова, което искаш, въпреки неприятеля.

1. Какво искаш? тоест определи точно целта, питайки се, какво именно изисква поръчката и обстановката? Отговорът ще изтъкне рязко целта, мисълта на началника, която да те ръководи винаги.
2. Как може неприятеля да ми обърка да изпълня онова, което искам? Пренеси се мислено в неговия стан, разгледай и реши задачата от негово гледище, тоест смятайки, че действа, движи се, върши тъкмо онова, което е за тебе най-лошо.

3. Имайки пред вид собствените си налични сили и разпределянето им, времето, мястото, особено пътищата за двете страни — как може да осуетиш взетите от него мерки и да му наложиш волята си.

4. Твърдо и определено реши какви мерки ще вземеш първо, кому какви задачи ще възложиш, дай всички заповеди, донесения, команди, на които се разлага решението и нагледно покажи на самото място частите си до най-малките подробности.

Бъди винаги готов здраво да обосновеш решението и изпълнението си, тоест убедително да изясниш съществуването на нещата.

Проверка — подробно на самата местност. Тя има за цел да развие самоувереност; да възбуди самодейност; да възпита смела решимост. Затова, залагай рязко да изтъкнеш всичко, достойно за похвала, късо да посочиш грешките и благосклонно и убедително да поучиш на самото място, как именно би трябвало да действа в дадената обстановка. Проверявайки всяка задача, създавай случки, задавай въпроси за да приучиш офицера спокойно и бързо да посреща изненадата, упорно да надделява пречките и непрестанно вкоренявай здрави навици, предпазвай го от лоши и го въоръжи със спасителна предпазливост от пагубни безусловни изводи.

Здрави навици: добра воля, предвидливост и способност спокойно да обсъждаш обстановката.

Никога не изпускай от поглед целта, умей изцяло да се съсредоточаваш върху нея и постоянно залягай, така че всеки воин да я знае.

Постоянно оглеждай и оценявай местността, бързо и съответно решавай.

Правилно давай, приемай и предавай заповеди;

Постоянно наблюдавай за противника и за крилата, посочвайки местните предмети, до които да се отива или на които да се стои.

Постоянно поддържай надеждна свръзка с началници, подчинени, съседи.

Дръж се бодро и примерно пред строя, особено в боя.

Здраво дръж частта си в ръце, тоест води и я въодушевявай с придобитата привързаност. Под неприятелски огън първо приспособи частта, после обмисли, какво да правиш.

Лоши навици: намеса в работата на подчинените; суетливост, безцелни движения и чакане, страх да се отделиш от частта; неясни, бързи, неопределени заповеди, команди, знаци; многословие, желание всичко изведнъж да разясниш и въобще дребнавост, безгрижие за силите на хората.

Пагубни безусловни изводи: „челните атаки са днес невъзможни“, „пехотата да напада винаги с обход-обхват“, „предните позиции са вредни“, „пехотата не се нуждае от прикритие на крилата“ и др. такива едностранчивости.

VI. Стара дума място хваща:

Аз да ти кажа плевника, ти му дири вратата. Ако е някой луд, не бивай му другар. Ако залага, ще му приляга. Ако не посееш нищо, няма да ожънеш нищо. Ако не ще изкараш, не го започвай. Ако пуснеш тарля под одъра, ще се качи на одъра. Ако си богат, ти си по-стар брат.

Без Бога и без слога, кажи не мога. Без да падне дете не се научава да ходи. Без ум приказва, та се порязва, Без мъка няма наука, Без наука няма сполука.

Веднъж, ама като мъж! Високите се слуги на ниските. Време печели, сила печелиш. Врага е да се държи, а закон да се пази. Вярва слугата, вярва и окото си. Вълкът на мъгливо време се радва. В ново гърне що туриш, на това мирише. В огледалото се види лицето, в приказките сърцето.

Гайдата свири, мехът духа, но трябва да има кой да ги надува. Глава прави, глава тегли. Гладен човек и сух хляб яде. Гладна мечка хоро не играе. Гладът на много работи е майстор. Господ е господ и пак търпи. Гъз глава затрива.

Да е живо, че нека е диво. Да не взема, а да дава сал на Бога подобава. Да смилиш злия, да изгубиш добрия. Два остри камъка брашно не мелят. Два лешника един орех счупват. Две дини под една мишница не се носят. Добра мисъл - половин здраве. Думай право пред всекиго, пък не бой се от никого. Дето обич и любов, там господ е готов. Дълг от вълк е по-страшен. Дърво се вие докато е младо.

Един друг да се държим, тъй се държи света. Един иска шекерец, други иска пипереч. Един прави, много теглят.

За ден да съм, ама петел да съм. За почит глава се облага. Захваната работа преполо вена се брои. И думай и за после мисли. Изгубеното време никога не се връща.

Изповядан грях не е грях. Искаш голяма лъжица, вземи и голяма мотика. Искаш някому доброто, научи го на злото.

Каквото повикало, такова се обадило. Като припре на магарето, надминава конете. Когато видя, тогава и ще да повярвам. Когато ти е сърцето чисто, не бой се от нищо. Което направиш, него чакай да видиш. Кой гони 2 заяка, не улавя ни един. Кой изпревари, той натовари. Кой не слуша, той няма да заповядва. Който заобикаля, той по-скоро стига. Който захваща много работи, той ни една не свършва. Който излъже веднаж, дважд му вяра не хващат. Който отива полека, той отива на далеко. Който не почва, не свършва. Който мъдро мълчи, по-добре говори. Коя овца отива срещу вълка? Лесно е да се вречеш; да видим, как ще го изпечеш. Лице от лице се посвениява. Лозе не ще молитва а иска мотика. Лоша дума от лошо сърце излиза. Лошо време пътник не спира. Лошото се с лошо изпъжда. Лъжата корен не хваща.

Майстор ако лъже, калфа дважд. Малкото камъче претурия колата. Матка ли си, води рояка. Мачка със звънец не хваща глушец. Мечка се учи с пръчка, а човек с дума.

Млад е, който е здрав. Много думи малко пари струват. Мързеливите вечер се разработват. Мързян и нещян двама братя, а нехран им сестра.

На бой всички не умират и всички юнаци не биват. Надеждата крепи света. На другото хатър на мен си кахър. На едни кола грънци, една сопа стига. Намерил село без кучета, та тръгнал без тояга. На човека окото му извади, че му лоша дума не изваждай. Не както знаеш, а както найдеш. Не му гледай главата, а що има в главата. Не оставяй днешната работа за утре. Не питай старо, а патило. Не плаче гора от топора, но от топоришката. Не ходи зиме без торба, а лете без аба. Не ще само ръцете да работят, иска и главата. Никой не знае, какво го чака утрешния ден.

Никой не иска на себе си зло. Нищо от нещо по-лошо. Нужда закон изменя. Няма зло без добро, нито добро без зло. Няма никъде месен че обесен.

Овци без овчар не ходят. Овчарят и куцата овца не остава. От враните се бранят с плашило. От една брадва дървото не пада. От нищо-никаква драка бабарак заяк излиза. От работа тежко, без работа по-тежко. От своя си ум не се отделяй. От тиха вода да се боиш.

Пази се от оногова, който едно говори, а друго прави. Пет круши гнили повреждат целия кош. Пешин помери, тогаз удари. Плаче гора за майстора. Поведи се по бръмбар, да те отведе на лайно. Покритото мляко котките го не ядат. Половин сърце - половин работа. Помагай на съседа си да му гасиш кжщата за да не изгори и твоята. Помогни си,

да ти помогна. Попът прави, селото тегли. Потаен въглен по-пари. Поспиш, людей насмиш. Прави що правиш за после да мислиш. Привардй се от злото, за да видиш доброто. Присмяла се кука на кривото дърво. Преди да убариш, плачи. Птица на летене, човек на страдане. Пътникът го пътя не спира.

Рана, що се крие, мъчно се лекува. Работата на ум учи. Рано стани, рано легни. Рибата от главата замирисва. Само той да знае и всичкото село. Само стани овца, вълците са готови. Свиня тиня обича. Сичко си има времето, реда, мярката, майстора. Сичко е мъчно, доде го научиш. Службата си е служба, дружбата - дружба. Стадо без мърша не бива. Стани топуз, та премети. Страх крака даде. Секи обича, който му прилича. Секи по себе си съди за другите. Секо зло за добро. С време и ягоридата мед става. Съединение - сила. Уста мълчи, с очи гълчи. С чужд ум на пазар не ходи.

Теглилото - училилото. Тежко на главата, когато заповядва опашката. Тихата вода бряг буши. Ти челяк стани, тъпана е на тавана. Търпеж му е майката. Трудът над всичко надвива.

У ВСЕКИГО има мисл, а блазе му у кого е чиста. Удари змията по главата. Умиращката оправя всичко. Умному мало довлет.

Хубавото нещо не става лесно.

Час търпение година почивка. Чисто сърце излиза на лице. Чистотата е здраве. Човек е в нужда досетлив. Човк знае и две и двеста. Човек се учи, от що му се случи.

Човешкото сърце е по-здрово от камък. Чукът е голям, ала без клинеца нищо не може.

Щом не вървиш напред, отиваш назад. Щото скоро става, скоро се разваля.

Юнак е, който търпи. Юнак и да може, кога Бог не покаже, нищо не може.

Черти на българина.

За да възпитаващ плодоносно, изучи основно характера и особеностите народни, „познай себе си“, намалявай лошите качества, развивай добрите.

Турци и гърци разрушиха нравствената градина на българина. Жестока неправда, безграничен произвол и нравствена развала вкорениха в сърцето му велики пороци: Той е слаб: измисля лъжа, измама, притворство. Пълзене и низкопоклонство бяха един вид обществени институти. Народното зло е двойна нравствена проказа: двоедушие и грабливост.

Кажки му аго, да му е драго. Съедини се с дявола, докато минеш моста. Право ли казва: сега се наказва. Ако с право не върви, то поизкриви. Който бърка меда, ще си оближе пръстите. Браво на оня, що е могъл да се възползва!

Жестокосърдечие. Той е готов повече да накаже, отколко да прости: да прибегне към най-черни лъжи и клевети само и само да си отмъсти; за ината си да развали най-святата и полезна работа. С кремък ще ти одера кожата! Да го натикаш в кози рог, че и той да му е широк. На ти две пари за отрова. Нима го е майка ти родила, че го жалиш. Тоягата е благословена (е от рай излязла). Да му има страха! (макар да стане жесток и злобен). „О жестоко племе! Героизмът на милостта е непознат за твоята душа“ „Спокойно бият тесни гърди, кога от злоба не кипят“. Не си с мене, значи си против мене! Няма по-голям потисник от оня, които дълго е страдал от потисничество. Да ми падне, аз да го науча! За една блъха цяла черга изгарям. Българите съсипва ината.

Низката завист е важен двигател във взаимните обноси на отделните личности. Тя отрича дарби, заслуги, отличия. Тя не му дава да съзре и зрънцето от искрена преданост към добро дело.

Кой завижда, той не вижда. Много знае, много ще тегли! „Терзаем често ний, от завист обладани, носителите на духа на тоз народ“. „Най-често сговорни били сме ние за буни; за пакост реч една нас събира, взор дори!“

Не е добре даже да хвалиш българина: то му създава врагове. Похвалата в реката. Пред много дете ще те похвалят, насаме да те похулят по-добре е.

Навикнал да туря личните блага по-високо от държавните, които бяха за него чужди, той е прекален себелюбец, малко годен за дейност, която изисква съзнание и усилие. Другиму било как било, на мене да си е добре.

— Когато умра аз, тогава да опустее целия свят!

— Господ за всички, а всеки за себе.

— Наше лошо не бива.

— Царската работа край няма . . .

Той е крайно снизходителен към всички пороци. Я си налягай дрипите! Щом на тебе не вреди, ти по пътя си върви.—Ти ли ще оправииш света? ! . . .

Той е затворен, саможив, мнителен, почти мрачен. Озлобен е бил дълги векове, а озлобеният става зъл. Радост и тъга преживява сам. В радост е въздържан, в беда е твърд и ням.

„Трезвени сме при пиене; скъпи сме на говорене; пестеливи при изливане чувствата си, особно на благите, аскети сме и от великодушни усети“.

Той е немърлив, разпасан, неточен, невежлив.

Обещава, а не дава. С обещание имот се не свършва, Както за агата и за него „времето е безимотност“. Яваш — яваш, тоест полека-полека!

Издръжливост и постоянство не са всеобща качества. Той е често лекомислен и непостоянен: въодушевено почва, скоро се насища и всичко зарязва; почти във всичко прави големи скокове.

Всяко чудо за три дена. Замъчила се планината, та родила мишка. „Къде вървим, не мислим твърде, посока няма в нашия път“. На българина ума иде я кога бяга, я кога лъже. Често налага „гяура изиет“ тоест на българина - тегло! Пехотния устав иска „сляпо да се покорява“, а дисциплинарния устав - съзнателно и самодейно да се подчинява .

Цели векове не виждайки добро от чуждата власт, той и сега я мрази, не и се доверява, бои се от нея.

Не вярвай велможата, одира ти кожата. От големците треперят и горите. Не ти трябва ремък от мечка. Бог високо, Цар далеко е съкращение на грозно и печално обществено устройство.

Известна съмнителност и недоверие в силите, малодушие и тъпо покорство, що ни докарват недостиг в народна гордост, в съзнание и мъжество да се противим на беззаконията и неправдите.

Мравка ли е насреща, ти с мечка се бори. Противника си не го вземай овца, а вълк.

Показвай се по-малък, от какъвто си, по-добре ще минеш. Няма що да се прави : така ни е било писано.

Търпи, па кърпи. Трай душо, черней кожо! О неразумне и юроде ! поради какво ще се срамиш...

Не се рита против ръжен. И без петли съмва...

Редом с бързото нарастване на интелигенцията и широкото разпространение на всякакви знания, постепенно се разслабват нравите. Виждаме : „неустойчивост в мненията и убежденията, злостни вражди и ненавистно партизанство; раздори, безнравственост и свободия ; нецеломъдрие и разврат; подбиване всеки авторитет и леко отнасяне към всичко най-свято и най-възвишено“.

Училището, което никак не възпитава, а само обучава, наспори учени, ала зле научени. „Хора, що имат високи външни права да бъдат считани за интелигентни, излизат съвършени диваци, разпуснати, необуздани“, за нищо некадърни, на всичко готови**). Гъвкави пред силните, мъжествени пред слабите, те се покланят на безредицата за да овладеят положение, що редът не им дава.

Не заслуги и не дарби издигат личността, а най-често тъпата съвест, робския ум, презрението към честта и светостта на човека. Гледайки бързо да се издигне и лесно да забогатее, тя изгуби гражданска доблест и чувство на дълг. Беззаконие, недоверие, всезнание, бездушно изпълнение и трепет от отговорност са най-често основи на живота. Крушата не пада по-далеко от крушката . „Земята ни е рай: да има ред и правда в тоя край. Злосторник да не може да минава за светец, възвишения - за луд“!

Той обича родината и челядта, - просто и дълбоко:

„Българйо! За тебе те умрях“!

Крайно е търпелив към чужденците, милостив към победените.

„Ужасен в борбата, извън борбата - мил - кого не се дивил с гнева си, с добротата“?

Духом леко не пада, не се отчайва:

Здраве да е! Що са дни за напред са - Времето мокри, времето суши.

Честен, здрав, трезвен, пестелив, работлив:

„Бележита е работната сила и издръжливост на българина.- Поклон, народе мили, работник и герой с крила, с железни сили“ .

Помни злината, цени човешината, не обича дребнавостта, надутостта, хвалопръдщината:

Доброто се лесно забравя, а лошото се помни до века. Обичам на добрия да служа, а не на злия да заповядвам. Сее на корена му просо. Смърди от господство. Навирил нос, че не се стига с клечка. Не се хвали, а да те хвалят. По-добре голям залък да изядеш, а не голяма дума да изречеш!

Българската тълпа е груба и упорита. Не се вълнува твърде много; не губи съзнание и не тъй бързо пламва; но настърви ли се веднъж, не тъй лесно изстива.

„В бурни времена обладава го ентузиазм, дори и фанатизъм, който го въоражава с силна енергия“. „В тегла, неволи - камък; човеци не - а пламък; не воини - ураган!

Прохраната на българина безусловно се налага : няма нов живот без обнова в душата. Мудността във всеки развой е върховен закон: бодро гледай напред, не скачай, не се отчайвай, а твърдо и постоянно работи. Недей само гизди ума: възпитавай душата!

Възпитавай чрез високо-назидателно зрелище на своя неопетнен живот. Сам бъди такъв, какъвто искаш да бъдат младите: честен, самоотвержен, упорен!

„А който съблазни едного .... да окачи воденичен камък на врата си и да се хвърли в дълбочината на морето" (Мат- 18, 6).

Избрани мисли.

Стреми се към високото! За себе си мисли само негодника.

Не се задоволявай с онова нравствено достойнство, на което си се издигнал, но стреми се към онова, що още не си достигнал. Почнеш ли да гледаш на себе си със самодоволство, то няма вече да напредваш. Кажеш ли: Стига! то ти загина. Винаги прибавяй, винаги напредвай, винаги усъвършенствай се!

Казваш: даровитите хора да се пазят.. Трябва да мрат! И ние радостно ще умрем, стига само да не срашим Родината, стига само високо да държим нейното знаме. Добро е да умреш за Родината. Няма смърт по-добра от тази.

От всички славни дела, с които може да се гордее човек, няма равно по величието си смъртта за Отечеството.

България! — Това е извора на сила,
кипяща в светая-светих на нашите души,
Която земна власт не може да пресуши !
Бог и България! Единство в двойна плът !

Бог и България на клетва ни зоват
И тая клетва ний пред кръста да дадем:

За нея да живеем, за нея да умрем!

Там се иска сърце юначно; Очи там иска кървави,
кървави, непобоени.

И силни мишци пъргави . Що да се крия от смърта аз

И като се крия ще ли мога

Някъде да се укривя ?

На война ако не ида, вечно ли жива ще бъда ?

Ако на село остана,

Ще ли безсмъртна да стана?

Смъртни сме всички еднакво :

Мъж ли, жена ли веднъж.

На бойното поле или в къщи, рано или късно ще умрем

А като без смърт не може,

Къде се по-сладко умира,

Ако не на бой с дружина ?

По-добре гроб, отколко роб!

Бенковски отвед заграден; другарите му избити
сам той - тежко ранен. „Предай се разбойник!“ - извика водачът ...

Тогава ранений прав, трепетен, див,
С поглед безнадежен, почти горделив,
С пет рани в снагата, при прага на гроба,
Като не ще да падне, както пада роба,
Гръмна се в челото и всред гъстий дим
Падна мъртъв, хладен и непобедим

Дълг, чест, милост, труд упорни:

Ето ни лозинки нови,

Ето здравите основи

На напредък благотворни!

Изпълнен дълг! Ей извора, дето черпи сила и щастие, свето духът възвишен

Вярвай: върховно щастие крие дългът!

Сейте сеячи, доброто засявайте

В младата нива у нас:

Истини здрави в душите вгълпявайте,

Важен е днешният час!

Не не вярвам, че до край
Жертва ти ще си на злото:
Твоят ден ще засияй,
Ще нарастне теб крилото!
Дух велик ще оживей в нашето ново поколение:
И туй слънце ще огрей
Родното обединение!